
JAAP KRUIHOF

**Cultuurfilosofische beoordeling
van de samenleving in denken en
openbaar handelen van Jaap
Kruithof, een niet 'god-gelovig'
religieus filosoof**

DEEL I & II

Mondo

Schrijver: Guido-Henri De Couvreur

Omslagontwerp: Mondo vzw

Uitgever: Mondo vzw

ISBN: 9789403815237

Depot: D/2026/08644/01

Jaar van uitgave: 2026

Boekproducer /

Verdeler: Bookmundo

© Guido-Henri De Couvreur

Dankwoord

Dit werk is eveneens een eerbetoon aan Clara Van den Eeden, die zich met grote toewijding heeft ingezet voor de publicatie van dit boek, overtuigd van de aanwezigheid van “zoveel belangrijke elementen”, zoals zij het uitdrukte, die voor velen nog onbekend zijn. Zij beschouwde deze elementen als:

“richtingaanwijzers voor een betere toekomst”.

Mijn oprechte dank gaat uit naar allen die, direct of indirect, hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dit werk. In het bijzonder wil ik Alla Nazarova noemen voor haar onmisbare steun en begeleiding gedurende dit traject. Daarnaast wil ik Jean Paul van Bendegem, Karen François en Sonja Lavaert, allen verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB), bedanken voor hun waardevolle bijdragen.

Ik betuig mijn dank ook aan wijlen Jaap Kruithof voor zijn baanbrekende ideeën en zijn deelname aan de Mondo-colloquia. Verder wil ik de leden van Mondo vzw bedanken voor hun betrokkenheid bij de totstandkoming van dit boek, evenals voor degenen die de hierin gepresenteerde ideeën reeds langer koesteren.

Boekdelen

Deel I: Jaap Kruithof een filosoof in de lijn van zijn (grote)voorgangers

Deel II: Commentaren op een aantal stellingnames in Jaap Kruithofs gedachtegoed

Deel III: Is er nog toekomst?

Hoewel Deel III een aantal verwijzingen bevat naar Deel I en Deel II, introduceert het een scala aan nieuwe hefbomen die potentieel de huidige situatie in de wereld kunnen verbeteren. Dit deel kan eveneens als een zelfstandige publicatie worden beschouwd en verschijnt in een afzonderlijk boek.

1. Perikelen	21
2. Voorbeschouwingen	29
2.1. Academisch inteelt	29
2.2. Hoezo waardevrij?	32
2.3. Waar wordt er gedacht?	33
2.4. Evenwichtig persoon	39
2.5. Totstandkoming	44
2.6. Jaap Kruithof overleden	45
2.7. Motivators	47
3. Opbouw	60
3.1. Het werk is opgebouwd uit drie delen	60
3.2. De voornaamste onderzoeksvragen	61
3.3. Verwijzingen	62
3.4. Taal als instrument	64
4. Standpunten	65
4.1. Taak van een filosoof	65
4.2. De persoon, Jaap Kruithof die handelt in het openbaar	71
4.3. Beïnvloedingsvelden	79
4.4. Beïnvloedingsmiddelen	81
4.5. Is er evolutie in JK's gedachtegoed?	83
4.6. Formalisering van het onderwerp	85
4.7. Onderzoeksvragen	102
4.8. Onderzoeksvragen die aan bod zullen komen zijn:	105
5. Personalia	107

	5.1. Levensloop	107
	5.2. Leermeesters	112
	5.3. Studies	118
	5.3.1. Gedane studies	118
	5.3.2. Behaalde diploma's en certificaten	120
5.4.	Feitelijke ideologische ontwikkeling	120
5.5.	Zienswijze van bevoorrechte getuigen	125
	5.5.1. Filosoof of wat ook weer?	125
5.6.	Hoofdbezigheden c.q. beroep	130
	5.6.1. Als filosoof	131
	5.6.2. Als musicus	137
	5.6.3. Als reisleader	139
	5.6.4. Als verzamelaar-conservator	141
	5.6.5. Filosofische achtergrond van de conservator-verzamelaar	146
6.	Aanwezige levensbeschouwing	152
	6.1. Begrippen	157
	6.1.1. Beeld	157
	6.1.2. Levensbeschouwing	158
	6.1.3. Wereldbeschouwing	158
	6.1.4. Wereldbeeld	158
6.2.	Functioneren van een wereldbeeld	159
6.3.	Zes veel voorkomende partiële wereldbeelden	161
6.4.	Levensbeschouwing en wereldbeeld	165
6.5.	Poging tot in beeld brengen van verschillende elementen	166
6.6.	Beelden bij JK	167
	6.6.1. Het fungerende natuurbeeld	168
	6.6.2. Het fungerende godsbeeld	180
	6.6.3. Het fungerende mensbeeld	186

6.6.4.	Het fungerende zelfbeeld	187
6.6.5.	Het fungerende kennisbeeld.....	210
6.6.6.	Kunst en wetenschap.....	216
6.6.7.	Geloofssysteem	218
6.6.8.	Pro wetenschap en techniek.....	219
6.6.9.	Restricties	220
6.6.10.	Het fungerende samenlevingsbeeld	227
6.6.11.	Macroschaal	232
6.6.12.	Mesoschaal.....	243
6.6.13.	Algemeen belang.....	246
6.6.14.	Sport en wild kapitalisme	248
6.6.15.	Culturele onderworpenheid	250
6.6.16.	Ethische samenlevingsmodellen	250
6.6.17.	Microschaal	251
6.6.18.	Besluit fungerende maatschappijbeeld...	268
6.7.	Besluiten omtrent het fungeren van JK's 'beelden'	268
6.7.1.	Het fungerende wereldbeeld	268
6.7.2.	Wereldbeeld m.b.t. godsbeeld	271
6.7.3.	Wereldbeeld m.b.t. mensbeeld.....	274
6.7.4.	Wereldbeeld m.b.t. kennisbeeld.....	278
6.7.5.	Wereldbeeld m.b.t. samenlevingsbeeld..	280
6.7.6.	Verlichting	284
6.8.	Consequenties van JK's uitgangspunten.	284
6.9.	Hoe passen deze beelden van JK in de partiële wereldbeelden zoals hoger aangestipt?	288
6.10.	Tot welke levenshouding komt Jaap Kruithof?	290

7. **Belangrijke concepten in Jaap Kruithofs gedachtegoed** **293**

7.1.	Objectiveerbaarheid van waarden	293
7.2.	Antropocentrisme	296
7.2.1.	Hoe komt men volgens JK tot dat antropocentrisme?	297
7.3.	Eco-gerichtheid	302
7.4.	Neoliberalisme en kapitalisme	302
7.4.1.	Het kapitalisme als overgangsstadium.....	302
7.4.2.	Kapitalisme	303
7.4.3.	Arbeid	305
7.4.4.	Werkloosheid/ arbeidsloosheid	310
7.5.	Bewustzijnsindustrie	317
7.5.1.	Consumptiemoraal en bewustzijnsindustrie	317
7.5.2.	De jankende mens.....	320
7.6.	Collectivisering	322
7.6.1.	Individualisering vs. decollectivering.....	322
7.7.	Algemeen belang/ Links en Rechts	327
7.7.1.	De mens	330
7.7.2.	Zingeving en groepen	334
7.8.	Kiezen en handelen	336
7.9.	Uit te gaan van het geheel	336
7.9.1.	Waarheid bij Jaap Kruithof.....	337
7.9.2.	Nihilisme en zelfdoding.....	338
7.9.3.	Zelfdoding	345
7.9.4.	Arbeid & suïcide & nihilisme.....	347
7.10.	Religie en ecologie	351
7.10.1.	Kwalen.....	353
7.10.2.	Oorzaken	353
7.11.	Religiositeit vanuit een ander perspectief: vernieuwde religiositeit	355
7.11.1.	Wat wordt er verstaan onder religieuze ervaring?	355

7.11.2.	Wat houdt dat voor JK in?.....	356
7.11.3.	Religieus zijn gedeformaliseerd.....	362

8. Bedenkingen en consequenties bij Jaap Kruithofs gedachtegangen 369

8.1 Woordgebruik en spanningen 369

8.1.1.	Is er adequaat taal gebruik?	370
8.1.2.	Wat is taal?	371
8.1.3.	Waar staat communicatie voor?	371
8.1.4.	Zonder communicatie geen leven?	373
8.1.5.	Begrippenapparaat.....	375
8.1.6.	Definities.....	377
8.1.7.	Denotatie en connotatie.....	381
8.1.8.	Taal en subjectiviteit.....	384
8.1.9.	Taalwerkelijkheid.....	386

8.2. Enkele typische woorden in JK's taalgebruik. 387

8.2.1.	Atheïst, marxist	387
8.2.2.	Bourgeoisie	388
8.2.3.	'Zelfmoord 'of Zelfdoding	388
8.2.4.	Ecocentrisme vs. eco-gerichtheid	392
8.2.5.	'ismen'	393
8.2.6.	Consumentisme.....	394
8.2.7.	Macht	395
8.2.8.	Democratie.....	399
8.2.9.	Democratie als beïnvloedingsuitoefening	400
8.2.10.	Gezag.....	404
8.2.11.	Machten en krachten	404
8.2.12.	Machtsuitoefening	406
8.2.13.	Machtstermen	407
8.2.14.	Magie/ religie.....	411

8.2.15.	Strijd	411
8.2.16.	Gezinsevolutie.....	412
8.2.17.	Filosofie en vleeseten	413
8.2.18.	Voorlopig besluit beïnvloeding.....	415
8.3.	Merkwaardige begrippenparen	416
8.3.1.	Eticologie en moraalwetenschap.....	417
8.3.2.	Arbeid en werk	424
8.3.3.	Werkeloosheid.....	427
8.3.4.	Arbeid nader bekeken	429
8.3.5.	Werkloosheid/ arbeidsloosheid	444
8.3.6.	Definitie arbeid en lust.....	446
8.3.7.	Arbeid en Lust.....	449
8.3.8.	Waarde en waardering	450
8.3.9.	Lust primauteit?	450
8.3.10.	Arbeid, inkomen en andere waarden	452
8.3.11.	Tätigkeit.....	453
8.3.12.	Besluit: lust en arbeid.....	454
8.4.	Voorlopig besluit	455
8.5.	Wijsgerig antropologische moeilijkheden	456
8.5.1.	Bestaat 'dé' mens?.....	456
8.5.2.	Het functioneren van een ideologie	464
8.5.3.	Conclusie bestaat 'dé mens'?.....	468
8.5.4.	Spiral Dynamics	471
8.5.5.	De vrije wil	478
8.5.6.	Zich goed voelen	480
8.5.7.	Welvaart en welzijn.....	494
8.5.8.	Arbeiden als gelukservering?	494
8.5.9.	Luiheid en lust	496
8.5.10.	Techniekschepping en geschiedenis.....	500
8.5.11.	Heeft Arbeid nog toekomst?.....	503
8.5.12.	Plicht tot Arbeiden.....	504

8.6. Merkwaardige spanningen	508
8.6.1. Arbeid & ecologisch denken	509
8.6.2. Arbeid, consumentisme, ecologie	516
8.6.3. Individueel of sociaal structureel	517
8.6.4. Cultuurrelativisme	518
8.6.5. Mentaliteitswijziging	520
8.6.6. Algemene en particuliere.....	521
8.6.7. (Neo) liberalisme & (neo) kapitalisme en vrije markt.....	524
8.6.8. Totaliteit maat van alle dingen	526
8.6.9. Archivaris	527
	529
8.6.10. JK progressief of conservatief?	530
8.6.11. Religie en godsdienst nader bekeken.....	532
8.6.12. Waar gelooft men in?	535
8.6.13. Geloven vs. niet geloven	542
8.6.14. Godsdienst en religie	545
8.6.15. Definities religie	547
8.6.16. Zingeving en waarde	551
8.6.17. Welk wereldbeeld hebben wij?	551
8.6.18. Waarom bepalingen aanzuiveren?	554
8.6.19. Godsdienstigheid niet hetzelfde als religiositeit.....	555
8.6.20. Wereldbeeld/ levensbeschouwing/ levenshouding	559
8.6.21. Het hart van de materie en wetenschap ..	560
8.6.22. Religie en wetenschap.....	567
8.6.23. 'Natuur' en 'natuur'	571
8.6.24. Godsbeeld.....	573
8.6.25. Taal is een Loreley	577
8.6.26. Procesfilosofie.....	578

8.6.27. Intelligentie.....	578
8.7. Voorlopige besluiten JK's taalgebruik	580
8.7.1. Enkele overwegingen bij dit hoofdstuk ...	581
8.7.2. De cruciale vraag is dus.....	583
9.....Het 'subjectieve' leven van de auteur en het 'objectieve' denken van zijn filosofie	585
9.1. Levensgeschiedenis	589
9.2. JK en het Calvinisme	593
9.3. De invloed van zijn vader	597
9.4. Wat heeft ons zelfbeeld met 'filosofische waarheid' te maken?	598
9.5. 'Tuinieren' heeft filosofische en sociale gevolgen gehad voor JK's leven	599
10....Wat behouden we van Jaap Kruithofs gedachtegoed?	604
11....Verwijzingen	607
11.1. Literatuuropgave	607
11.2. Afbeeldingenlijst	647
11.3. Index	648

JAAP KRUIHOF

**Jaap Kruithof een
filosoof
in de lijn van zijn
(grote) voorgangers**

Guido-Henri De Couvreur

Deel I

Dit boek is bestemd voor een breed publiek, met name voor personen die geïnteresseerd zijn in de behandelde materie. Het richt zich op lezers die een diepere reflectie wensen dan de ‘waan van de dag’, over uiteenlopende onderwerpen die weldenkende mensen bezighouden.

Het tweede gedeelte, dat ongeveer de helft van het boek beslaat, bevat mijn persoonlijke beschouwingen over de bijdragen van Jaap Kruithof. Hoewel dit gedeelte op zichzelf zou kunnen worden gelezen, zou men de context en de oorsprong van de ideeën missen.

Dit boek is ontstaan met de intentie om een filosoof zoals Jaap Kruithof te presenteren, met als doel een leemte te vullen. Hij behoort tot een lijn van vooraanstaande filosofen die nog onvoldoende bekendheid geniet. Zijn belang tijdens zijn leven wordt in het boek uitvoerig belicht. Zijn uitgebreide oeuvre aan geschreven teksten en boeken wordt onder de loep genomen. Een belangrijk aspect is dat Jaap Kruithof uitsluitend in het Nederlands publiceerde, wat zijn internationale bekendheid heeft beperkt. In dit boek is daarom geprobeerd op een systematische inductieve wijze aan te tonen dat we hier niet met een doorsnee filosoof te maken hebben, maar met een uitzonderlijke denker die aanzienlijke invloed heeft uitgeoefend op zijn tijdgenoten en mogelijk ook op toekomstige generaties. (Mogelijks kan onderhavig werk daaraan bijdragen?) Jaap Kruithof, een filosoof die zich heeft toegelegd op het filosoferen. Met andere woorden, filosofie. En niet op filosoficologie, of het bestuderen van andere filosofen op een systematische manier. We komen daar verder op terug. Feit is, in zijn werk zitten dingen in die nog lang niet zullen voltooid worden in de volgende decennia, revolutionair zullen blijven. Hierbij voornamelijk de gedachte van zijn ‘vernieuwde religiositeit’.

Daardoor heb ik er gedurende 12 jaar ongeveer aan gewerkt, om onderhavige ‘schepping’ tot een doctoraal proefschrift te maken. Bijna iedere morgen begon ik eraan, als mijn andere bezigheden het toelieten! Maar ook de jaren, daarvoor had ik voorbereidende acties ondernomen. Het

was immers bedoeld om in te dienen als een doctoraal proefschrift en dus grondig onderzoek.

Na de benadering van tien potentiële promotoren bleek dat een aantal van hen zich na verloop van tijd terugtrok. De redenen hiervoor blijven onduidelijk. Deze zoektocht, waarbij negen kandidaten in Vlaanderen en één in Nederland werden overwogen, Wat een zoektocht (!) 9 in Vlaanderen en 1 in Nederland, zo kwam ik uiteindelijk aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB) terecht. Ik begrijp dat het begeleiden van een proefschrift, mits dit met de nodige ernst wordt aangepakt, een aanzienlijke tijdsinvestering vereist. Ik wil mijn dank uitspreken aan allen die hebben bijgedragen aan dit Process

De VUB, waar men hoog in het vaandel voert, dat men zorgdraagt voor studenten. Wat mij betreft, jammer genoeg niet bewaarheid geworden en tot het tegenovergestelde deed besluiten. Zo bleek op het einde, dat ik het inschrijvingsgeld nog niet had gestort. Dat gaf in de laatste rechte lijn nog moeilijkheden. Geen administratie had het gemerkt, ofschoon er alle mogelijkheden waren om mij per email, schriftelijk, per post of telefonisch te bereiken. Het stond allemaal in de databank van de Vrije Universiteit Brussel. En toch...

Dat alles met de VUB-leuze: “DE WERELD HEEFT JE NODIG”, misschien wel waar, maar geldt dat ook zo voor de VUB? Tenminste onderhavig schrijver kreeg niet die indruk.

Bij zo’n doctoraal proefschrift, dat is al vast de praktijk aan de VUB, wordt een begeleidingscommissie toegewezen. In dit geval bestond deze commissie uit een hoofdpromotor, administratief promotor en een vast academisch lid. (Trouwens allen oud-student van Jaap Kruithof.) Van een ‘begeleidingscommissie’ mag men op zijn minst verwachten dat er begeleid wordt. En daarvoor is communicatie noodzakelijk. Me dunkt. In het begin heb ik schriftelijk commentaar ontvangen over de eerste 3 hoofdstukken. “Ik heb je herwerkte eerste 3 hoofdstukken goed ontvangen en kijk uit naar het vervolg van 4 en 5.”

Waarvan ik vond dat verscheidene opmerkingen hout sneden en heb ik ze dan ook toegepast. Waarvoor dank! In zover ik het kon en er geen tegenstrijdige eisen tussen de leden van de begeleidingscommissie waren. Een voorbeeldje hiervan. Hoe kan men refereren aan werken? Volgens de ene was het zo, en volgens de andere zo. Dan is het niet makkelijk, om het te doen naar ieders zin? Er werd mij van in het begin sterk op gewezen dat er ‘voldoende’ voetnoten dienen aanwezig te zijn, er waren studenten, wegens onvoldoende voetnoten daarop afgewezen.

Tijdens de volgende hoofdstukken leek het wel of het ‘enthousiasme’ gedaald was. Alles verliep met vertraging. Zeer traag.

In de laatste weken voor het indienen van het doctoraal proefschrift, bleek onverwacht dat er misverstand was gerezen, dat de ‘hoofd-promotor’ nog “tot het einde van het jaar” officieel mocht verder meewerken, wegens overschrijden van de toegelaten leeftijd. Maar plotseling bleek dat het academiejaar te zijn! En niet het burgerlijk jaar! Wat een vergissing. Drie maanden minder. Die mijn leven zouden tekenen. Vele maanden kwam dit debacle mij tegen in mijn gedachten. Ik voelde mij buitengezet als een vuilbak voor de ophaling. Het drukte mij terneer.

Met de administratief promotor, die zou mogen optreden hebben als promotor, is daarover niet gecommuniceerd. Dan kwam er plots een e-mail, die ook het einde betekende van het ‘samenwerken’. Geen gesprek daaromtrent... Wel een email zoals sommige pubers hun relatie stopzetten met een SMS bericht, zonder gesprek. Zo kwam dat bij mij over. Buiten het niet op tijd ingeschreven zijn kwam dan een bericht:

“Er is een tweede **inhoudelijke** zaak waarbij de begeleidingscommissie aangeeft dat het doctoraat zoals het er nu ligt nog lang niet voldoet aan de academische eisen van een doctoraat en dat er de afgelopen jaren onvoldoende groei was in het traject waarbij de leden van de commissie de indruk hebben dat de eerder gegeven commentaren bij de eerdere hoofdstukken niet worden geïmplementeerd in de latere hoofdstukken. Zo blijven de commentaren in hoofdstuk 6 vergelijkbaar met de eerdere commentaren in de hoofdstukken 1 tot 3 (zie commentaren in de respectieve hoofdstukken).

...en we hopen dat deze commentaren voor jou toch als leerrijk en misschien bruikbaar worden ervaren.”¹

Dat er niet genoeg groei was — zoals in dit citaat gesteld — kan de intelligente lezer misschien zelf ontdekken in het lezen van onderhavig boek. En ja, alles is relatief en (meestal) smaak van een subject.

Wel val te betwisten of dit over het ‘inhoudelijke’ handelde, immers de inhoud werd nooit besproken, Jaap Kruithofs gedachtengoed naar voor te brengen en of dat goed was gedaan? Wat hier inhoudelijk wordt

¹ Uit een e-mail. “Vandaag (4 juli 2023) is de begeleidingscommissie samengekomen om jouw traject en voortgang te bespreken.”

genoemd is eerder de ‘vorm’ en de ‘methode’, maar niet de inhoud. Het leek wel of er voor de inhoud, het gedachtengoed geen interesse was...

Toen bleek achteraf, bij dat de administratief promotor, het niet zag zitten in de methode die ik gebruikt had, maar dat wist ik pas achteraf, veel later van de hoofdpromotor! Als het verdict reeds gevallen was. Ik vind namelijk zeker in een filosoficologisch werk, men echter maar tot een conclusie kan komen op een **inductieve** manier. Of anders gesteld dat men geen besluiten kan formuleren voor dat men zo ver is. Dat had de administratief promotor wel gewild, vernam ik veel later. Zij is namelijk voorstander van een **deductieve** methode. Eerst een stelling formuleren en die dan achteraf bewijzen. (Ik was vergeten dat zij een wiskundige achtergrond had.) Maar mij lijkt dat niet houdbaar in een filosoficologische c.q. filosofische context. Daar schuilt dan te veel vooringenomenheid in. (We komen daar verder op terug.) Deze ‘methode kwestie’ werd nooit besproken met de administratief promotor...

Er was een begeleidingscommissie, die is enkele keren bij elkaar geweest over de jaren, waar ik bij uitzondering ook tweemaal aanwezig was (waarvoor dank), maar uiteindelijk over het werk zelf hebben we alles bij elkaar amper 25 minuten gesproken binnen het kader van de begeleidingscommissie. De schriftelijke commentaar bevatte een zin als: ‘we zien uit naar wat er komen gaat.’ Met de gewezen hoofd-promotor heb ik meerdere interessante gesprekken gehad. Waarvoor mijn dank.

Wel bleek dat de vorm, wat soberder mocht zijn, volgens de administratief promotor, daar zouden we dan later op terugkomen werd gezegd. Net of een doctoraal proefschrift dient per se saai te zijn. Ik had vijf jaar Publiciteit tekenen gevolgd aan de Kunstacademie in Lier. Dus ik meende wel iets te kennen van het overzichtelijk maken van een tekst. (Dat is ook een job voor een uitgever van boeken, één van mijn activiteiten.) Tevens wist ik nog dat ik gevraagd had aan de hoofdpromotor of er bepaalde vormelijkheden waren waaraan het proefschrift diende te voldoen? Dat bleek niet zo te zijn. Tenslotte een doctoraal proefschrift maken is bedoeld, om onder andere, aan te tonen dat men **zelfstandig een onderwerp kan onderzoeken** en een **bijzondere interesse wegdraagt over het onderwerp en daarover rapporteren**. Dat vindt men in de academische voorwaarden. (Over bedenkingen hierover komen we later terug.)

Een uitdrukkelijke terugkoppeling evenwel heb ik niet gekregen over wat ik schreef, inhoudelijk, tenzij sluiks. Het goede nieuws is dat ik van

mijn hoofdpromotor op een bepaald moment vernam dat de “inhoud wel goed zat”. Dat gaf mij valse hoop... ik meende, ten onrechte, dat alles in kannen en kruiken was. Niet dus. Op mijn vraag hoe het proefschrift er dan diende uit zien, of er een voorbeeld was, of hoe het dan wel diende te zijn om te voldoen aan de norm van de administratief promotor? Kwam er niet. Daar werd verder niet over gesproken. De ‘vorm’ is blijkbaar, het belangrijkste. (Trouwens dat de vorm belangrijker is dan de inhoud blijkt al ontstaan te zijn in de late middeleeuwen en door de eeuwen heen verder doorgezet en vastgezet.)

Zo werd mij dan gesuggereerd om een andere promotor te zoeken. De 11de dus...! Nog even heb ik gemeend dat te doen, die groeien helaas niet aan de bomen. Na lang overleg met mezelf kwam ik tot de conclusie dat het niet zinnig was hiermee door te gaan want tenslotte veel verloren tijd. Waarvoor eigenlijk? En dus kwam ik tot het besluit – hopelijk een wijs besluit – dat het beter was tijd te steken in het uitgeven van dit boek, opdat een bredere samenleving er toch een kijk zou toe hebben, dan wel een doctoraal proefschrift in te dienen waarbij ik mij dien te onderwerpen aan ‘regeltjes’ en voorbeelden die mijn nooit duidelijk zijn geworden/gemaakt, en dat wellicht ergens in archieven zou belanden en weinig of geen mensen ooit zou bereiken kunnen. Zo geschiedde.

Immers is er een ervaring van enkele jaren aan de VUB hier mee bezig geweest zijn en komen tot de bevinding dat de inhoud niet zo belangrijk was blijkbaar, ofschoon het de bedoeling was Jaap Kruithof zijn ideeën naar voor te brengen, te ordenen en die het filosofisch discours zouden kunnen verbeteren. In hoeverre ik daarin geslaagd ben kan misschien blijken uit volgende hoofdstukken in dit boek. Laten we dat hopen! En uiteraard weet ik dat alles veel complexer is dan wat we al zien. Ik weet ook na al die jaren dat mensen voortdurend alles willen vereenvoudigen want het complexe is te complex, zelfs vaak tot er bijna niets meer overblijft van een rijke gedachtegang. Bovendien besef ik heel goed dat waardering iets is dat onderhevig is aan een subjectieve beoordeling van elk persoon. Zo, zou er iemand weten wat ‘perfect’ is? En dat perfectie enkel bestaat in ‘the eye of the beholder’.

Na verloop van tijd kwamen er nog twee gedachten naar boven die ik ooit eens terloops te horen kreeg. Een van een ex-promotor, aan de Universiteit Nijmegen, die mij vroeg waarom ik eigenlijk een doctoraat wilde maken? Als ik een boek zou schrijven hoefde ik mij niets meer aan te trekken van alle formaliteiten van de heersende academische

cultuur. Hier kan ik wel bij vertellen dat het indienen van zo een proefschrift of het student worden op een niet gebruikelijke manier, een enorme last van administratieve rompslomp teweegbrengt aan de VUB. Om het wat potsierlijk te stellen alleen al voor het indienen en het student worden op latere leeftijd is op zich al een hele bedoening, dat duurde weken, en zou men eigenlijk een medaille verdienen om dit lange traject vol te houden. En de tweede terloopse bedenking kwam van de hoofdpromotor: "Men zit op ons niet te wachten!" zei hij eens vluchtig. Daar ben ik pas later achter gekomen... (Sommige mensen zijn traag van begrip, blijkbaar. Ik dus.)

Achteraf bekeken is er een last van mij afgevallen door met het project te stoppen en geen doctoraal proefschrift te willen binnenleveren. De **gedwongenheid** is weggevallen. Dat geeft nu vele maanden later een beter gevoel. De vrije vogel kan nu vliegen waar hij kan en wil.

Twee commissieleden deden nogal smadelijk wanneer ik zei dat ik dit als boek wilde uitgeven. Men vond dat sommige dingen door academici 'van dat niveau', een aantal begrippen gekend waren. Wel, ik – en ik niet alleen – heb mijn hele leven kunnen merken dat dat fout bleek, verder komen we daarop nadrukkelijker op terug, ook in JK's visie. Heel vaak meent men over hetzelfde te spreken, terwijl de werkelijkheid daarachter anders is.

Wat als zo'n proefschrift niet maatschappelijk relevant dient te zijn, door het op zijn minst uit te geven in een boek, waar het toegankelijk is voor een groter publiek? Dat blijkt voor een groot deel van de academici niet nodig. Temeer dat mijn beperkte ervaring erop wijst dat inhoud niet het belangrijkste is, en in dit geval waarheidsvinding ondergeschikt. Mocht dit het geval zijn dan rijst de vraag wat is eigenlijk het nut van een doctoraal proefschrift? Wie heeft er dan belang bij? Uit de sociologie had ik geleerd dat men zich altijd dient af te vragen: wie heeft er belang bij wat? Dan rijst de vraag of zo'n doctoraat misschien geld in het laatje brengt, voor de instelling, een universiteit? Of geven de dames en heren zich op slinkse wijze meer inkomstenverwerving? En doet het meer waarheid zoeken er niet toe!?

Op verscheidene plaatsen in mijn leven heb ik gemerkt dat het voor vele mensen blijkbaar de drijfveer is die andere in de schaduw stelt. Zo was ik verbonden aan Worldviews, een denktank met o.a. Leo Apostel, Jan Van der Veken e.a., en op de duur op grote bijeenkomsten was het altijd hetzelfde: waar beurzen of toelagen te vinden om meer onderzoek te doen. (Gelooft men werkelijk dat meer onderzoek opzetten, men ipso

facto de wereld zal verbeteren? Terwijl blijkt dat het werk van vele klimaat-wetenschappers door een groot deel van het mens‘dom’ – met de nadruk op de achterste lettergreep – gewoon genegeerd wordt.) Maar dat was helemaal mijn bedoeling niet, ik wilde alleen meer waarheidsvinding en om te kunnen komen tot meer wijsheid. Ik ben er dan ook consequent, demonstratief uitgestapt. Omdat in mijn opvatting deze academici zich omvormden tot wezens met veel... ‘Onderzoek doen’ wilde eigenlijk blijkbaar veelal zeggen, in een eufemisme, dat men zijn eigen job of wel wilde herwaarderen of behouden, maar we zien nu enkele decennia later waar we zijn gekomen op een Aarde met een ontwricht ecosysteem dat zowel op de grond, als in de lucht. Zowel litho- en biosfeer lijken het op te geven voor steeds meer mensen, die bepaalde eisen stellen. Vele doctoraten ten spijt.

Een doctoraat geeft vele mensen vaak de indruk dat dit universele kennis betreft. Uit eigen ervaring weet ik dat na meer dan 10 jaar gewerkt te hebben aan een doctoraal proefschrift dit niet het geval is. Wat ik over Jaap Kruithof weet, kan ik van geen enkele andere filosoof weten, om nog niet te spreken van filosofen die reeds lang overleden zijn, men kan zich meestal nog behelpen met geschreven teksten, en zal dit nooit meer kunnen kennen, want zoveel uren en dagen kan ik daar niet aan besteden. Kortom gelijk welk doctoraal proefschrift, in welk discipline ook, is een beperkte meerwaarde. Het is het geval in elk vakgebied. Bijvoorbeeld, elektro-mechanica, elektronica, computer-wetenschappen, psychologie, sociologie, of wat dan ook. Men mag hierbij niet vergeten dat uiteindelijk de onderzoeker steeds ‘meer te weten komt of er steeds minder’, dat is juist wat een specialiteit betreft.

Het is moeilijk te zeggen hoeveel al die doctoraten bijdragen aan een meer humane cultuur, aangezien veel van deze werken zo gespecialiseerd zijn en geschreven in een jargon niet toegankelijk voor leken, dat bijna niemand ze echt kan begrijpen en zeker als men het argument ‘maatschappelijk relevant’ laat vallen als criterium. Hierbij de bedenking dat wanneer een doctoraal proefschrift niet relevant zou dienen te zijn voor de bredere samenleving de vraag rijst: voor wie dan wel? Voor de doctorandus die er wellicht wat aan opgestoken heeft? Of misschien voor de toelage die elke universiteit krijgt om zo’n doctoraal student in huis te nemen...

Het zou best kunnen dat men door een doctoraat, zich zo specialiseert over een bepaald onderwerp en men steeds meer op een ‘eenzame wolk’ rondvliegt. Hoe meer men begint te kennen, hoe minder mensen er

nog echt meekunnen. (Dat lijkt mij immers ook het geval ook voor niet academisch kennisvergaring.) Een en ander heeft mij doen besluiten een klein hoofdstukje uit een ander werk² hierin toe te voegen, omdat het op zijn plaats is, met name: Academisch Inteelt.

² GUIDO-HENRI DE COUVREUR, *Wetenschap en techniek. Een niet noodzakelijk huwelijk*, dat wacht op publicatie.

2.

Voorbeschouwingen

2.1. Academisch inteelt

De volgende tekst schreef ik reeds jaren eerder, vooraleer ik besloot tot het aanvangen van een doctoraat. Misschien is er wel bevestiging te vinden van mijn conclusie? Wat is de werkelijke waarde van een doctoraat? (Buiten veelal een hoger salaris?) Hoeveel doctoraten zijn er niet geschreven die nooit meer zullen gelezen worden? Voor sommige enkele bladzijden waarnaar gerefereerd wordt, voor andere helemaal niets...

Een weinig opvallend verschijnsel dat zich voordoet is het feit dat weinige academici er zich bewust van zijn dat zij zich in een merkwaardige situatie bevinden. Het begrip **inteelt** bekend als voortplanting door paring van verwanten. Vroeger, meer dan nu, huwde men iemand uit eigen streek en men plantte zich voort. De sociale druk was zo groot dat men nauwelijks anders kon. Ook adellijke families bleven in dezelfde 'kring'. Wat inteelt betreft is er sinds lang ook een 'gebruik' daarvan door de mens, nu zelfs wetenschappelijk gestoeld m.n. door de erfelijkheidsleer, even denken aan verandering van eigenschappen bij plant en dier. Inteelt wordt gebruikt om bepaalde kwaliteiten in de nieuwe individuen te verkrijgen. Men wil door inteelt bepaalde kwaliteiten 'vastleggen'. Gevolgen blijven niet uit zodra men iets te ver is gegaan.

Een gekend feit is dat men rashonden wel geschikt kan maken voor een bepaalde taak maar dat zij zeer kwetsbaar zijn in hun gezondheid. Nieuwe rassen hebben aanvankelijk soms een levensduur van 1 jaar. Men kan een aantal anomalieën ook toeschrijven aan inteelt. Een gekende kwaal en schrik bij fokkers is heupdysplasie: een letsel bij de gewrichten dat zowel pijnlijk als onhoudbaar wordt voor de dieren.

Vele rashonden zijn al een aardig stukje gedegenereerd, kwalen allereerste zijn troef. Wat te denken over het gebruik van infrarood-lampen bij fokkers? Eigenlijk dienen ze enkel om de zwakkere exemplaren in leven te houden en zo weeral een 'product' meer te 'verkopen'. De natuurlijke selectie wordt tenietgedaan, het zwakkere diertje zou immers terugkeren tot de Aarde. Nu fokt men ermee verder, mogelijk

een 'uitnemende bloedlijn', misschien wel goed bloed, maar er zijn cytogenetische afwijkingen die o.a. leidden tot de vele kwalen die nu bij honden voorkomen. Dusdanig slaan honden dezelfde richting in als de mensen: medicatie na medicatie, injecties...? Een hond naar beeld en gelijkenis van de mens.

Zo blijkt (doorgedreven?) inteelt vaak tot degeneratieverschijnselen bij de nakomelingen te leiden, men merkt toch in een aantal adellijke geslachten heel wat cytogenetische afwijkingen.

En ja, met een analogie dient men op te passen want er zijn uiteraard, zoals bij elke vergelijking dingen die niet helemaal kloppen, maar laten we dat even terzijde laten en de hoofdgedachte ervan overzetten op waar het hier over gaat. Kan men het 'bevruchten' van mensenverstand aan eenzelfde universiteit niet beschouwen als – zij het dan wel een 'intelligent' – inteelt-verschijnsel? Inteelt is een biologischwetenschappelijk begrip over het kruisen binnen een soort, ondersoort of ras van nauw aan elkaar verwante individuen.³

Werd vroeger in een klein dorp uiteindelijk niet iedereen familie van iedereen met alle gevolgen vandien zoals cytogenetische afwijkingen en een enorm hoge sociale druk en controle? Ook in de familiale, seksuele en culturele antropologie is een analoog verschijnsel bekend. Enerzijds kent men er **endogamie**, de verplichting om de huwelijkspartner binnen de eigen groep te zoeken; anderzijds is er het fenomeen van de **exogamie** waarbij de plicht bestaat een partner te zoeken buiten de eigen groep. (Gedurende een bepaalde periode in de geschiedenis waren er ook rondtrekkende professoren die niet op één plaats bleven, hun instelling.) De vorm van het uithuwelijken tussen verschillende stammen met dito bruidsschat om banden te smeden en de clan uit te breiden of om oorlog te voorkomen is eveneens bekend. Loopt het in universiteiten zo verschillend? Functioneren eredoctoraten niet meermaals als 'bruidsschat' tussen universiteiten? (Jaap Kruithof weigerde eredoctoraten, was dat terecht? We komen daar verder op terug.)

Zijn er in universitaire kringen niet veel '**inteeltverschijnselen**'? Zij het dan in een overdrachtelijke betekenis. Uiteindelijk 'bevrucht' de 'gewoon hoogleraar', de 'assistenten' waarbij assistenten vaak de vuile was doen van de docent en er fungeren als handlanger, inspringen bij afwezigheid, soms het onderzoek verrichten om het onder de naam van

³ Uit Wikipedia, Inteelt

‘de professor’ gepubliceerd te zien, het onderzoek verrichten tegen wil en dank... alleen maar om te kunnen rekenen op ‘promotie’. Let ook weer op het taalgebruik. Een groot aantal professoren zegt: “Mijn assistent...”⁴ Maar is de assistent, niet “Assistent bij... de heer of mevrouw X” of is hij/zij niet “Jan”, “Rosanne...” of behorende tot heel de afdeling? ‘Mijn’ blijft een bezittelijk voornaamwoord? Al te bezittelijk soms? Lijkt het vaak misschien op een meester-slaaf verhouding? Misschien overschrijdend gedrag?

Er is een keerzijde aan de medaille van de ‘**disciplinaire matrix**’ waarover Thomas Kuhn⁵ reeds sprak. Deze disciplinaire-matrix is juist datgene wat een student opneemt, niet alleen de kennis, de manier van wetenschap bedrijven, maar ook de wijze van denken, het opstellen van geschriften, de keuze van de waarden. Blijkt dat het uitermate moeilijk is, en weinigen slagen erin, anders te ‘denken’ dan de ‘professor’, ofschoon men openlijk wel het ‘vrije onderzoek’ en het ‘vrije denken’ en ook de ‘creativiteit’ propageert. Leidt dit niet tot een autoreferentieel kader? Dat ‘vrije denken’ is in zeer grote mate beperkt door het heersende paradigma.

Mag ik dat even illustreren met een voorbeeld uit mijn eigen leven, zo schreef ik een boek *Meer Rendement*. Een menswaardige visie op een merkwaardig bestel⁶, het werk werd gelezen door een aantal ingenieur studenten. Wat bleek dat zij niet eens verstaan hadden wat eigenlijk de rode draad van het werk was, laat staan begrepen. Daartegenover kwam de verzekeringsmakelaar, die had ’s avonds het boek mee naar huis genomen, en de dag nadien, hij had het gedurende de nacht uitgelezen en vertelde mij aan de telefoon wat de rode draad van het boek was. Dit is slechts exemplarisch. **Ik word niet gehinderd door academische**

⁴ In bedrijven hoort men dan ook met de regelmaat van een klok spreken over "mijn secretaresse". Is de secretaresse, niet "secretaresse bij... de heer of mevrouw X" of gewoon "Jan", "Rosanne..."

⁵ Deze disciplinaire matrix is gevuld met normen, systemen, technieken, concepten en ideeën met meetbare factoren voor meetbare problemen. Thomas Kuhn, onder meer bekend van *De structuur van wetenschappelijke revoluties* (*The Structure of Scientific Revolutions*) is een analyse van de wetenschapsgeschiedenis. De publicatie was een mijlpaal in de wetenschapsgeschiedenis, -filosofie en de -sociologie. Uit Wikipedia.

⁶ GUIDO-HENRI DE COUVREUR, *Meer rendement. Een menswaardige visie op een merkwaardig bestel*. Lier, Mondo, 1992

kennis'. (Maar stelde wel dat hij er gebruik van maakte.) aldus Steve Stevaert⁷, eens de meest populaire Belgische politicus.

2.2. Hoezo waardevrij?

Laten we het ook even hebben over het **paradigma** dat wordt vaak omschreven als 'voorbeeld(verhaal)'; in bredere zin wordt er dus allerlei in meegegeven. Hierin verschuilt zich juist een ideologiek en dito waardenhiërarchie. Openlijk zal men doen alsof men 'vrijdenkt' en dat wetenschap waardevrij is... Dit lijkt andermaal een toepassing van de spreekwoorden: 'woorden wekken, voorbeelden trekken', 'een goed verstaander heeft maar een half woord nodig' en tenslotte 'wiens brood men eet diens woord men spreekt'. Dat leidt tot een actie. In vele gevallen leidt dit tot **autocensuur**. Wat men wel bestudeert of wat niet. Wat wel mag en wat niet. Is bepaald door het achtergronddenken, paradigma, van de persoon die onderzoekt of niet onderzoekt. Onderhavig werk bevat waarden waardoor het onderzoek tot stand is gekomen.

Dat wetenschap niet waardevrij is wordt eens te meer aangetoond in de nu bestaande autocratische landen.

"De regering blokkeert onderzoek naar onderwerpen waar ze bezwaar tegen heeft, zoals de klimaatverandering."

In 'Project 2025' wordt het NOAA omschreven als "een kolossale onderneming" en "een van de belangrijkste motoren van de **klimaatalarmisme**-industrie".⁸

⁷ Belgisch-Vlaams politicus,
1989 - 1994 Gedeputeerde van de provincie Limburg
1995 - 2005 Gemeenteraadslid in Hasselt
1995 - 2005 Burgemeester van Hasselt
1995 - 1998 Vlaams Parlements lid
1998 - 2003 viceminister-president van de Vlaamse regering
1998 - 1999 Vlaams minister van Ruimtelijke ordening
1998 - 2003 Vlaams minister van Mobiliteit
1998 - 2003 Vlaams minister van Openbare Werken
1999 - 2003 Vlaams minister van Energie
2003 - 2005 Partijvoorzitter sp.a
2003 - 2005 Vlaams Parlements lid
2005 - 2009 Provinciegouverneur Limburg

⁸ Griezelige tijden": meteoroloog Tom moest vertrekken bij 'KMI van VS' en waarschuwt voor wereldwijde gevolgen van ontslag golf

2.3. Waar wordt er gedacht?

Zo stelt rector Dillemans:

“Maar dan moet dit land zonder voorbehoud kiezen voor het investeren in de kennisindustrie. En dit lijkt het meest efficiënt te werken in de enkele werkelijke "centers of excellence" die dit land thans nog rijk is en dat zijn die paar universiteiten.”⁹

Een heersende gedachte hierachter lijkt dat alle onderzoek op een universiteit gebeurt en dat alleen daar mensen zijn die denken. Waar zou onze technische ontwikkeling staan als b.v. de industrie geen eigen onderzoekscentra had? Reden we dan misschien nog in stoomtrams? Of te paard? Of te voet? Dit geldt evenzeer voor alle andere wetenschappen-in-ruime-zin.

Het is zelfs zeer de vraag in hoever vele professoren nog tijd hebben om creatief, origineel te denken omdat ze juist in zo'n bureaucratisch-administratieve trein terecht zijn gekomen. (Sommigen stappen er dan ook vroegtijdig van af¹⁰.) Immers hoe groter een lichaam, hoe groter de inertie: vergaderingen, commissies, examens... Worden deze mensen anderzijds niet overvraagd? Komt nog bij dat men in een 'tempel van kennis' beoordeeld wordt op het aantal punten, gebaseerd op het feit dat auteurs worden geciteerd in andere werken of publicaties. Dat is ook de reden waarom men in sommige artikels niet één maar zeven auteurs vindt. (Goed om een graantje mee te pikken.) Zo stelt Mark Elchardus:

“Wetenschappelijke kwaliteit wordt in de praktijk vaak gemeten door het aantal publicaties te tellen dat de betrokken proffen en onderzoekers in erkende tijdschriften publiceerden. Dat gaat snel en belast de evaluatoren niet al te zeer.”¹¹

<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2025/04/03/ontslagen-bij-amerikaanse-noaa-klap-voor-klimaatwetenschap/>

⁹H.T., "Zij die blijven". Een opgemerkte openingstoespraak van Rector Dillemans, in Alumni Leuven, 4(1987)3.

¹⁰Denken we maar aan de gekende filosoof Leo Apostel. Leo Apostel stond samen met Jaap Kruithof aan de wieg van de vakgroep Moraalwetenschap aan de Rijksuniversiteit Gent.

¹¹Mark Elchardus, emeritus professor sociologie, Vrije Universiteit Brussel. In De Morgen, 5/04/25, p.26

Van onderzoekers wordt verwacht dat zij hun bevindingen publiceren – stress... – velen onder hen publiceren bijna nooit iets. Uitzonderingen daargelaten, wanneer zouden zij daar tijd voor vinden? (Tenzij de assistenten het werk doen!?) Publicisten weten hoeveel tijd er in publicaties kruipt.

Een en ander ressorteert uiteindelijk in een zeer onwetenschappelijk standpunt van vele academici. Zij verwerpen iedere theorie die niet met hun model – zij vergeten al vaak dat hun denken (ook) één model is – overeenkomt. Dit is het summum van onwetenschappelijkheid: verwerpen waarover men (nog) niets weet of waarover men geen onderzoek doet (wil doen?) Kan men aan Indische universiteiten b.v. kruiden-geneeskunde studeren naast de zgn. ‘Engelse geneeskunde’ (allopathische geneeskunde) dan wordt dat, voor zover ik weet, aan weinig Europese universiteiten onderzocht... Wie zou er niet verdacht zijn als hij iets naar voor brengt dat niet in overeenstemming is met de wetten van de thermodynamica? Zou deze ‘academische inteelt’ hier iets mee te maken hebben? Verandert de observatie? (Terwijl de Aarde in de mythologische verhalen vaak een platte schijf was waar men kon afvallen, is ze sinds geruime tijd als een soort bol bepaald.) Sommigen menen dan ook dat ‘wetenschap’ aan filosofie is ontgroeid. Die idee ‘teelt’ weelderig in academische kringen en daarbuiten. Dat is maar zeer de vraag. En of dat ooit wel kan?

Het wordt pas helemaal problematisch als men bedenkt dat er in de ‘tempels van de wetenschap’ op een uitermate statistisch onverantwoorde manier examens worden afgenomen. (Op enkele uitzonderingen na!) Statistisch-wetenschappelijk staat men nergens met deze examens en dat in een eeuw waar de computer hoogtij viert. (Waar statistiek als vak, terecht, zo belangrijk wordt geacht.) De proeven zijn niet ‘betrouwbaar, representatief, valabel’... in statistische zin.

Komt nog bij dat zogenaamde ‘briljante studenten’ vaak diegene zijn met een zeer groot geheugen, om dingen te herhalen. Uit mijn eigen ervaring hoorde ik ooit gedurende mijn ingenieursstudies, op een examen bol-driehoeksmeetkunde: “Meneer u kent het wel maar u moet nog nadenken” goed dat ik toen recht stond voor het bord, dat ik niet van mijn stoel viel, ik die dacht. Die uitspraak vond ik zo wel irritant, choquerend als typerend voor een groot deel van het gehele hoger onderwijssysteem.

Ik was namelijk van mening dat juist datgene iets is wat mensen onderscheidt van niet-menselijke dieren of machines, ook al blijkt het laatste

alsmaar minder het geval. Temeer dat er steeds meer zelfdenkende robots komen met zelfcorrectie en aanpassing.

De ‘briljante’ studenten worden soms op hun beurt professor. (Waarbij niet eens het onderscheid gemaakt wordt tussen de pedagogische/agogische en wetenschappelijke kwaliteiten van deze persoon als ‘leerkracht.’ (Een kracht die de student doet ontplooiën.) Dat was al gebleken uit mijn onderzoek van 131 professoren die ik gedurende mijn studietijd hoger onderwijs, 15 jaren, heb gemaakt. Met moeite kon ik op dit niveau 5 ‘echte’ leerkrachten ontdekken.¹² De cirkel is rond.

Uit mijn vijftienjarige studie kan ik niet anders besluiten dan dat heel veel ‘briljante studenten’ maar bestaan bij de gratie van het hoog narcistische karakter van vele professoren. Hoe meer men kan laten horen wat de examinerator wil horen, hoe hoger de kans dat men meer punten krijgt en later tot de ‘briljante studenten’ kan behoren. Wat zullen vele van deze briljante studenten later bijdragen tot het verbeteren van de wereld, dit lijkt mij de cruciale ethische vraag? Men mag het kind niet met het badwater weg werpen, er zullen zeker tussen de briljante studenten mensen gevonden worden die de wereld wel degelijk verbeterd hebben. Helaas is dit vermoedelijk niet de algemene regel. Omdat heel vaak sterk egocentrische motieven de doorslag geven.

Dat leerlingen van het secundair onderwijs slagen aan de universiteit blijkt voor vele academici ‘de norm’ te zijn, dat men al dan niet ‘geslaagd’ is, uit een goede school komt. Als men voor een universiteit slaagt is men ‘goed bezig’. Misschien is een goede school wel een school die niet enkel cognitieve elementen heeft overgedragen maar ook attitudes, zienswijze, kritische blik, communicatief, creatief, enz. (Gezien de context zullen we hier niet ingaan op wat een goede school is, dat brengt ons in dit kader te ver.) Waarbij vele academici vergeten dat zij dan spreken vanuit een autoreferentieel kader, niet rationeel! Zo te zien heeft ‘de wetenschap’ grenzen.¹³

¹² Wat de professoren niet wisten dat ik hen bestudeerde, gedurende al die jaren, terwijl ik er les volgde. Tijdens de les, bijna steeds vanop de voorste rij, noteerde ik ook dingen over hun lesgeven.

¹³ Daar wordt dieper op ingegaan in een boek dat op stapel staat: GUIDO-HENRI DE COUVREUR, *Wetenschap en techniek een niet noodzakelijk huwelijk. Filosofie over weten en niet-weten.*

Tussentijds besluit paradigma

Bij dit alles mag men niet vergeten dat de academische wereld veel aan **zelfbevruchting** doet. Men geeft beurzen aan ‘briljante studenten’ en zij worden ‘assistent’. Maar eigenlijk is het probleem enorm groot als men bedenkt dat men juist die studenten als ‘briljant’ definieert die zoveel mogelijk ‘punten’ hebben behaald. Veel punten halen wil in dat systeem ronduit zeggen dat men zo getrouw mogelijk nazegt wat de examinerator verwacht en voorgezegd heeft en dat men er geen andere mening op nahoudt. Het geheugen wordt er voornamelijk op de proef gesteld. Creativiteit, kritische vragen... die blijken omgekeerd evenredig met de graad die men bekommt. Diegene die al te kritische vragen stelt zal zelden (of nooit!) de graad van doctor kunnen halen. Sterker nog in de meeste gevallen is er weinig of geen noodzaak aan maatschappelijke relevantie van het doctoraal project¹⁴. Een voorbeeld: men zou wel de graad van doctor kunnen halen op ‘Het bestuderen van de borst(en)-omvang van vrouwen in verhouding tot hun intelligentie’, maar een project naar ‘Het functioneren van gezag in humane microsystemen’ vindt geen genade. Vermoedelijk juist omdat dit laatste zo pertinent is, zelfs zo dat bijna niemand aan deze problematiek ontsnapt.

Verder in het leven verwacht men dan plots creatieve mensen, merkwaardig. Aankondigingen in Nederlandstalige kranten zijn dan ook schering en inslag:

“Excellent university background is required” ... “Leadership, Drive, Creativity and Thoroughness are essential to further progress in Management Systems or in other Departments of the Company.”¹⁵

Uit het voorgaande volgt de vraag of tussen het eerste en het tweede citaat niet een de facto contradictie heerst? Is Europees Universitair onderwijs wel gericht op creativiteit? (Enigszins anders blijkt aan sommige Amerikaanse universiteiten.) En functioneert het zo? “Leadership”? Of is dat eerder het aan ‘dé Unif’ aankweken van een grote eigendunk? Wat “Drive” betreft zit het wellicht beter: het afjagen, mensen, besturen... “Thoroughness”: volmaaktheid, grondigheid, de-

¹⁴Dit ligt niet overal zo. In Nederland staat de zaak er anders voor dan in België, waar men dit proefschrift dient te (kunnen) publiceren wil men de graad verkrijgen. Daar zijn pros en cons te vermelden.

¹⁵Uit een aankondiging voor vraag naar systeemanalisten van N.V. Proctor & Gamble Benelux S.A. In Alumni Leuven, 4(1987)38.

gelijkheid. Een wat aftands mensbeeld voor de manager van morgen? Een beeld dat nog dicht aanleunt bij bepaalde figuren uit de Tweede Wereldoorlog? Toch een ‘hedendaagse slavendrijver’? Vanuit de industrie blijven stemmen roepen, de stem van N. Joris b.v.

“Ingenieurs opleiden die dus essentieel open moeten staan voor een nieuwe, méér technologische wereld, ... receptief, creatief en innovatief”

“Wij hopen dat de ingenieurs van de toekomst door uw toedoen en stimulering, Europeanen zullen zijn met plastische hersens.”¹⁶

Wanneer wij even het profetische werk van E.F. Schumacher¹⁷ binnen-duiken dan vinden we daar een zeer ernstige zin: **“De werkelijk ernstige dingen van het leven kunnen niet berekend worden”** aldus deze econoom die twintig jaar voor de Britse staatsmijnen – een supergroot bedrijf van zowat 800 000 arbeiders – heeft gediend. En enkele bladzijden verder schrijft hij al even merkwaardige dingen:

“Of de onderwezen vakken nu natuurwetenschappelijk of geesteswetenschappelijk zijn, als het onderwijs niet leidt tot een verheldering van de metafysiek, dat wil zeggen, van onze fundamentele overtuigingen, kan het iemand niet werkelijk onderrichten en dus niet van wezenlijke waarde zijn voor de samenleving.”¹⁸

Een volgende uitspraak die door haar schokkende taal tot nadenken stemt, de wetenschap met dito wetenschapper moet dus wel met enige reserve naar voor gebracht worden:

“Er zijn echt veel te veel doctorandi aan onze universiteiten. Elk jaar

¹⁶ Norbert JORIS, vicevoorzitter VBO (Verbond Belgische Ondernemers) IVO (Instituut van de Onderneming) De ingenieur van de toekomst. Toespraak gehouden door N. Joris bij de opening van het academiejaar 1987-1988, gehouden op 28 september 1987 aan de Karel de Grote hogeschool te Antwerpen.

¹⁷ Adviseur van de National Coal Board, een van 's werelds grootste organisaties met 800.000 werknemers

¹⁸ E.F. SCHUMACHER, *Small Is Beautiful: A Study of Economics as If People Mattered* 1973, Blond & Briggs, London, Ambo, Balthoven as If People Mattered is een verzameling essays die in 1973 werd gepubliceerd door deze in Duitsland geboren Britse econoom, p.65 en p.89.

komen er meer bij en allemaal worden ze behoorlijk goed betaald. En die instroom wordt actief aangemoedigd, hè. In mijn familie zitten veel professoren, zij krijgen echt de doelstelling om doctorandi binnen te halen. Dus worden er kandidaten gezocht in Afghanistan, Pakistan of India. Als je al die zever afschaft, zou dat je een half miljard opleveren. Een half miljard!”

Verliezen we dan niet nogal wat innovatiekracht? Kan men zich afvragen?

“In ons bedrijf, toch het belangrijkste technologiebedrijf van het land, hebben we de regel dat we nooit mensen aannemen die gedoctoreerd hebben. Die komen gewoon niet binnen, want die hebben vooral geleerd hoe je koffie moet drinken en je tijd kunt verspillen, maar niet hoe je écht moet werken.”¹⁹

Aan het woord is hier – met een boude bewering – niet een of andere financieel maatschappelijke sukkelaar, maar een miljardair, Roland Duchâtelet met toch het belangrijkste technologiebedrijf van het land, België.

De hier gepresenteerde informatie is onderhevig aan wijziging en dient beschouwd te worden als voorlopig. Deze is gebaseerd op de gegevens die momenteel beschikbaar zijn. Het dient tevens te worden opgemerkt dat alle numerieke gegevens die hierin worden vermeld een statisch beeld schetsen, terwijl dit in de praktijk doorgaans niet het geval is. De demografische groei op aarde, bijvoorbeeld, evolueert continu, waardoor het onmogelijk is om exacte cijfers te verstrekken.

¹⁹ Roland Duchâtelet, miljardair: ‘Van alle mensen met een groot vermogen is mijn persoonlijke levensstijl waarschijnlijk het soberst’ | *De Morgen*

<https://www.demorgen.be/nieuws/in-veel-bedrijven-praten-mensen-de-hele-dag-en-dan-denken-ze-dat-ze-gewerkt-hebben-dat-is-dodelijk-voor-een-onderneming~b308e55fc/>

2.4. Evenwichtig persoon

Met deze overweging bevinden wij ons op het terrein van de ethiek. Na jaren van reflectie meen ik de basis te hebben gevonden om een evenwichtig individu te definiëren, zij het in beknopte vorm. Een dergelijk individu heeft naar mijn mening een harmonie bereikt tussen zijn cognitieve vermogens enerzijds en zijn emoties en intuïtie anderzijds, zonder deze elementen te verwaarlozen of een selectieve benadering te hanteren. Met andere woorden, er bestaat een evenwicht tussen rationaliteit en irrationaliteit. Het is echter opmerkelijk dat bij velen dit evenwicht ontbreekt.

Er is voor zeer velen nog een lange weg af te leggen. Diegenen die enkel op de ratio teren kan men moeilijk evenwichtig noemen. (Het rationalisme vierde hoogtij in de Eeuw van de Rede, in de 18e-eeuwse ‘Verlichting’) Onder deze categorie vallen vele kamergeleerden, ‘briljante studenten’, zakenlui... Deze krijgen meermaals het predicaat vakidoot, waarbij ‘idiot’ bijna letterlijk dient genomen, komende van het Griekse “idios”: eigen, apart m.a.w. iemand die op zichzelf terugvalt. P.C. Kuiper geeft in dit verband een merkwaardige zienswijze ten beste over de kijk uit één hoek, die hij het predicaat ‘vakidoot’ meegeeft:

“De vakidoot wordt gekenmerkt door geboorneerdheid en dus door domheid die gepaard kan gaan met duizelingwekkende geleerdheid, kennis, vaardigheid en een formidabel abstractievermogen, welke allen tezamen ons er niet voor behoeden in wijsheid verre onder te doen voor een verstandige ambachtsman of bewust levende agrariër.”²⁰

Daartegenover staan zij die voornamelijk op hun gevoelens draaien, vaak impulsief leven zoals vele artiesten en kunstenaars... Mij lijkt de samenleving nood te hebben aan mensen die beide aspecten geïntegreerd weten in hun leven, dit overeenkomstig de kenmerken van de menselijke persoon²¹ wil men humaniteit, menswaardig leven bevorderen voor een zo groot mogelijk aantal personen. Mensen die dat

²⁰P.C. KUIPER, in C.F. VAN PARREREN & J.G. VAN DER BEND (red.), *Psychologie en mensbeeld*, Baarn, Ambo, 1981, p. 46.

²¹ Hiervoor verwijs ik naar het boek GUIDO-HENRI DE COUVREUR, *Meer rendement. Een menswaardige visie op een merkwaardig bestel*. Lier, Mondo, 1992, 7. 4 Belang van een mensbeeld, voornamelijk p.133-135

kunnen bewerkstelligen zijn grote persoonlijkheden. Wat is anders de zin van wetenschap?

Een ander belangrijk punt dat niet genoeg kan benadrukt worden is het verschil tussen enerzijds wijsbegeerte en anderzijds **kennisbegeerte**. Als men de officiële naam van de Katholieke Universiteit Leuven bekijkt staat daar het volgende:

<u>Afkorting</u>	KU Leuven
<u>Latijnse naam</u>	Universitas Catholica Lovaniensis
<u>Statutaire naam</u>	Katholieke Universiteit te Leuven
<u>Motto</u>	Sedes sapientiae (Zetel der wijsheid)

Wat de eerste drie regels betreft, daar kunnen we overgaan, want dat is wat het is. Maar de laatste lijn met als motto '**de zetel der wijsheid**' daar kan men enkel maar van zeggen dat dit wel te vlug door de bocht is en zelfs uit de bocht gaat.

In zijn bijzondere boek, *Filosofie voor Dummies*.²² schrijft Tom Morris:

"Filosofie is een van de edelste activiteiten waarmee we ons bezig kunnen houden, want zij bevordert de wijsheid. En wijsheid gaat met twee voordelen gepaard: diepgang en toepasbaarheid."

Wijsheid brengt op de eerste plaats levensinzicht. Inzicht is als zodanig een zekere klaarheid van oordeel die het mogelijk maakt (meer) door te dringen tot de kern die schuilgaat onder het oppervlakkige en achter de schijn.

"Wijsheid is voor de menselijke geest het hoogste goed; filosofie is liefde tot wijsheid en het streven haar te verwerven." (Lucius Annaeus Seneca²³)

Al in de Oudheid benoemde Socrates wijsheid als 'de enige vrijheid' terwijl Decimus Iunius Iuvenalis²⁴ wijsheid als de 'titelhoudster van

²² In dit hoofdstuk laten we ons voor een groot deel leiden door het zeer verhelderende boek van TOM MORRIS, *Filosofie voor dummies*, Foster City, Addison Wesley, 2004³. Deel 1: Wat is filosofie, p. 35-39

²³ Lucius Annaeus Seneca (Córdoba (Spanje), ± 4 v.Chr. - bij Rome, 65 n.Chr.) was een Romeins schrijver en stoïcijns filosoof, die een belangrijke positie in het Rome ten tijde van keizer Nero bekleedde.

²⁴ Decimus Iunius Iuvenalis leefde ca. 60 - †? Tussen 133 en 140) was een Romeins dichter, de laatste van de Latijnse satiredichters. De bekende

geluk' definieerde. Hierbij is wijsheid het kennen van waarheid omtrent alles wat in het leven van belang is. Wijsheid is een glimp opvangen van het fundamentele en het zien van ten minste een vonk van de betekenis, van alles wat ons omgeeft.

Er zijn goede redenen om aan te nemen dat men Socrates zou vrij spreken als hij het filosoferen zou laten en zo geen moeilijkheden meer zou veroorzaken. Uit zijn verdedigingsrede merken we op:

“Schaamt u zich niet voor uw begerigheid naar rijkdom, reputatie en eer, terwijl u de ogen sluit voor wijsheid en waarheid”.

Het blijkt dat vele mensen nog steeds op dat niveau leven, niet tot op een hoger ethisch niveau zijn geëvolueerd. Ver van wijzer zijn geworden.

Calvin Coolidge (1872–1933), Amerikaans president, merkte op:

“Sommige mensen lijden onder gebrek aan werk, anderen lijden onder gebrek aan water, maar de meesten lijden onder gebrek aan wijsheid.”²⁵

Zoals een huis dat onvoltooid blijft omdat de financiële middelen opdroogden, zo hebben sommigen blijkbaar uitsluitend een ‘buitenkant’; een paleisentree maar verder niets meer dan een povere, onafgewerkte ruimte. Wie wijs is daarentegen bezit nooit een buitenkant, zonder binnenkant. Elk laagje verf brengt hij aan op een degelijke ondergrond. Een wijs mens beoordeelt elk ding in zijn context en kent aan alles een waarde toe die het toekomt. Beoordelen en waarden toekennen in hun samenhang met een groter geheel, is eveneens een doelstelling van onderhavig werk.

Leven aan de oppervlakte beperkt zich vaak tot de schuimlaag gretig nuttigen, maar het eigenlijke brouwsel onaangeroerd laten. Filosofen daarentegen zijn juist nieuwsgierig naar de diepte, dringen door het oppervlak om via het onderliggende te komen tot een beter levensinzicht, tot wijsheid.

“Wijsheid is voor de ziel wat gezondheid is voor het lichaam.”

uitdrukkingen **Brood en spelen** en **Mens sana in corpore sano** komen uit zijn pen. Uit *Wikipedia*

²⁵ Een kwaliteit die vele wereldleiders (-lijders) ook lijken te missen.

(François de La Rochefoucauld"²⁶

Maar **bovenal is wijsheid praktisch**. Zij biedt ons een leidraad voor het 'juiste' of het best mogelijke leven. Bijgevolg is het streven ernaar tijd en moeite waard. Grote filosofen deden in dat streven naar wijsheid soms iets uitzonderlijks. Sommigen beoordeelden wel eens verkeerd, anderen daarentegen vonden meer waarheid. Filosofen die zich schromelijk vergisten in hun eigen conclusies leidden ons toch in de richting van grotere waarheden over paden naar ontsluiting; n.l. het betekenisvolle aan te wijzen.

Vele mensen die aan een universiteit gestudeerd hebben **heel vaak niet de nobele bedoeling om te komen tot meer wijsheid**. Voor velen betekent het meestal meer inkomen en meer invloed. Dat heb ik zelf kunnen ervaren aangezien ik toch 15 jaar hoger onderwijs²⁷ heb genoten. Vele mensen gaan er boudweg vanuit dat meer kennis leidt tot meer wijsheid. Dat is nog maar zeer de vraag. In het kort enkele voorbeelden. Een geleerd man die bijdroeg aan de bouw van een atoombom had er achteraf spijt van want het was helemaal niet wijs. Ethisch niet te verantwoorden. En nog. Een groot deel van het nazisme bestond uit mensen die heel wat scholing hadden genoten. En toch een demonisch systeem mee hebben helpen uitbouwen, tot bijna vernietiging van eigen land en van vele andere mensen overal ter wereld. Toegegeven onder invloed van een charismatisch, geniaal, leider die zich Messias²⁸ waande voor een 1000-jarige Duitse Rijk. Een en ander heeft er anders over beslist.

Wanneer er in 2008 een economische crisis uitbrak in de Westerse Wereld was dat voornamelijk te wijten aan allerlei mensen die veel scholing hadden genoten en dus veel wisten maar die niet van wijsheid getuigden. Zo moest de Belgische staat een **communistische ingreep** doen, een bank opkopen om de banken te redden, etatisering dus. Het kapitalistisch systeem van geleerde mensen werd plots disfunctioneel,

²⁶ François La Rochefoucauld (Parijs, 15 september 1613 - 17 maart 1680) was een Frans schrijver, die vooral bekend is geworden door *Réflexions ou sentences et maximes morales* (1665) korte, bondige uitspraken of aforismen over deugd en moraal.

²⁷ En ik, alles bij elkaar 27 jaar school heb gelopen, van in de kleuterklas tot...

²⁸ Is het toeval dat het tweede periode ambtsperiode, gestart in 2025, van de president van de Verenigde Staten heel wat gelijkenissen vertoont?

zelfvernietigend. Er zijn voorbeelden te over maar laten we het hierbij houden in het kader van dit boek.

Dit betekent niet dat men geen kennis mag nastreven, wel integendeel, **veel wijsheid kan niet ontstaan als men geen kennis van iets heeft**. (Jammer genoeg nog te zien in vele delen van de wereld, waar nationalisme en onwetendheid leidinggevend zijn.) Maar ipso facto besluiten dat een hoge scholingsgraad, met veel kennis, leidt tot meer wijsheid is niet houdbaar. Het wordt tijd om wakker te worden. Men zou kunnen stellen ‘**kennisbegeerte**’ is nog geen **wijsbegeerte**. Met andere woorden iemand die veel kennis heeft kan wijs zijn, maar dat is niet noodzakelijk het geval. De geschiedenis is vol van voorbeelden hieromtrent.

Op een symposium over cultuur en economie. Zegt een spreker-economist. Als men economie zou overlaten aan economen dan zou alles op wieltes lopen. Een geval van overschatting? Een gebrek aan ootmoed. Een voorbeeld van hoogmoed? Een overschatting van het rationalisme? Terwijl economie (vaak) gedreven is op niet rationeel denken.

Mark Eyskens²⁹, voormalig Belgisch eerste minister, zelf econoom, had hierover een mooie boutade.

‘De helft van alle economische theorieën is fout, helaas weten we niet welke helft...’

Vooraleer over te gaan naar volgende sectie toch nog even verwijzen naar een merkwaardig boek van Marcus du Sautoy, hoogleraar wiskunde en *The Public Understanding of Science*. Met als titel: *Wat we niet kunnen weten. Verkenningen langs de rand van onze kennis*,³⁰ is het mogelijk dat wij op een dag alles zouden kunnen weten of zijn er onderzoeksgebieden die voor altijd buiten ons verstaan zullen blijven? Indien ja, hoe gaan we om met het feit dat er dingen bestaan die ons verstand voor altijd onbereikbaar zullen zijn? Alsook een bijkomende

²⁹ Marc Maria Frans Eyskens, burggraaf (Leuven, 29 april 1933) is een Belgische emeritus-hoogleraar, econoom, politicus, schilder en schrijver.

³⁰ MARCUS DU SAUTOY, *Wat we niet kunnen weten. Verkenningen langs de rand van onze kennis*, Amsterdam, Nieuwezijds, 2017

vraag: Willen we wel alles weten? Dit boek draagt bij aan meer nederigheid die soms zeer vaak zoek is. En niet enkel bij academici...

2.5. Totstandkoming

Het grootste gedeelte van onderhavige werk is zoals ik het wilde indienen als doctoraal proefschrift. Enkele details zijn veranderd of weggelaten, ook sommige voetnoten om het volume van het boek niet op te drijven en de kostprijs evenmin.

Valt nog op te merken dat er op sommige plaatsen meer citaten zijn toegevoegd dan gebruikelijk om het betoog zo duidelijk mogelijk op te bouwen en de lezer niet te verplichten om zelf de referenties op te zoeken waarover het hier gaat. Bovendien, zijn deze citaten sterker dan ik ze zelf verwerkt zou hebben in een tekst, ze spreken voor zich.

Men zou kunnen stellen dit eerste hoofdstuk niet behoort tot het eigenlijke onderzoek, want het bevat te veel subjectieve elementen. Terwijl wij in het eigenlijke onderzoek objectiviteit nastreven. Dit hoofdstuk is een aanloop naar het eigenlijke onderzoek. Het toont hoe een en ander gegroeid is.

Hoe ik erbij gekomen ben om dit onderzoek aan te vatten? Tijdens een radio-uitzending hoorde ik Jaap Kruithof refereren naar De mens aan de grens. Later ben ik ook andere werken van de auteur gaan bestuderen en vond het merkwaardig dat ik noch in Antwerpen, noch in Leuven – waar ik studeerde – enige verwijzing kreeg naar het werk van Jaap Kruithof. Was dat enkel terug te voeren tot ‘geen sant in eigen land’? Wellicht niet. Bovendien heb ik samen met Mondo vzw drie colloquia georganiseerd over een deel van de inhoud van dat boek. Het eerste colloquium zonder weet te hebben van De mens aan de grens, het situeerde zich vòòr ik die publicatie onder ogen kreeg.

Aangezien ik geen leerling, noch epigoon, noch oud-student van Jaap Kruithof ben, werd het mij wel duidelijk uit zijn werk – in de brede zin – dat er geen gewoon, maar een ‘ongewoon’ mens aan het werk was. Zijn kritische kijk op de samenleving, zijn merkwaardige standpunten die ik via de media had vernomen, boeiden me erg. Hoe durfde hij dat alles met zo’n grote stelligheid naar voor te brengen?

“Filosofie is er voor alle burgers, jong en oud, geschoold en ongeschoold. Intellectuelen moeten in de arena treden, maatschappelijke discussies met Jan en alleman aangaan. Ze moeten hun inzichten vertalen in uitspraken die elke sterveling snapt en kan

beoordelen. Dat is mijn credo.”³¹

Aldus Jaap Kruithof. Een standpunt dat ik kon begrijpen en in welk spoor ik ook dacht. Hier was niet enkel een filosoof bezig op academisch niveau, maar tevens kreeg ik de indruk met een authentiek iemand te maken hebben. Het boeide me om te onderzoeken of dat zo was. Zo ja, hoe is dat gekomen? Waardoor? Hier was een niet alledaags ‘fenomeen’ aan de gang. Gaandeweg werd het bestuderen van het ‘onderzoeksobject’ boeiender. Maar ook complexer. Had Jaap Kruithof met zijn doctoraal proefschrift, – Het uitgangspunt van Hegels ontologie – de bedoeling de basistrekken van de gedachtegang G.W.F. Hegel te achterhalen en de ware aard van zijn ‘idealisme’ te onderzoeken? Meende Jaap Kruithof dat het wellicht een ‘materialisme’ camouflerde?

Dit studiewerk zou geen abstractie worden, zoals noodzakelijkerwijze het geval indien het ‘studieobject’ reeds heel lang overleden is. Omdat een dergelijk onderzoek jaren duurt, is het ‘studieobject’ of beter de filosoof, ondertussen overleden.³² Wat niet belet dat ik een aantal diepte-interviews met hem had bij leven, om meer inzicht te krijgen in zijn leven en werk, waarbij ik dingen te weten kwam die men anders niet kon weten.

2.6. Jaap Kruithof overleden

Toen veranderde er veel, zeker voor onderhavig werk. Daar stond ik dan. Het was niet op tijd gereed gemaakt. Graag had ik dat voor zijn 80 verjaardag willen gereed hebben, helaas is hij op 25 februari 2009 overleden. Ik had hem nog bezocht een maand geleden in het ziekenhuis, zonder dat ik het wist was het zijn verjaardag. Hij was daar omwille van het verwijderen van een... hersentumor. De man die zo met zijn hersens gewerkt – of schrijf ik ‘gearbeid’ – had, was in zijn hoofd geraakt. De 7 cm lange incisie was nog duidelijk te zien. De bestralingen zouden omstreeks die dagen ophouden. En toegegeven ik

³¹ *Omgaan met de dingen*, p.11

³² O ironie, de filosoof is overleden op 79-jarige leeftijd aan de gevolgen van een hersentumor op 25 februari 2009 te Boechout. Onnodig te zeggen dat een filosoof juist veel gebruik dient te maken van zijn hersenen.

was benieuwd hoe iemand die zo geleefd en gedacht had zich zou gedragen in die omstandigheden.

Ondertussen had ik mij 10 dagen teruggetrokken om verder aan onderhavig werk te schrijven, en was vast besloten om hem nog een keer te bezoeken. Maar ik vond hem niet tijdig, hij was opgenomen in een rusthuis. En ik had geen juiste coördinaten. Bij ons laatste gesprek, in de zieken-huisinstelling vroeg hij zich af wat hij had gerealiseerd? Ik merkte op dat bijna de helft van alle voorspellingen die hij gedaan had waren uitgekomen. Hij volgde het nieuws niet meer. Hij bracht zijn tijd door in ledigheid, zei hij. Dat laatste is nog niet zo zeker wat hij daar mee bedoelde. Wat hem al decennialang meer of minder had beziggehouden, onder allerlei vormen, was er nog. **‘Is er een objectieve werkelijkheid?’** en is die te kennen? Wellicht kwam zijn angst voor de dood, opdagen. Hij zei nogal stil: “Het einde nadert”. Hoe kon ik dat inschatten? Hij had er op de een of andere manier weet van.

Dat heeft nu zo zijn consequenties en gevolgen. Al wat ik geschreven heb, kon ik nu niet meer laten beoordelen door hemzelf. Dat zou toch pas gebeuren als het werk af was. Immers, dat zou hij ook niet anders gewild hebben. Geen interferentie. Het moest objectief blijven. Deontologisch zou hij dat niet kunnen, liet hij eerder weten. Nu kon ik ook geen terugkoppeling meer krijgen, op gedachten die ik gevormd had. Anderzijds deed een merkwaardig fenomeen zich voor. Plots verschenen er artikels in kranten en tijdschriften. Ook radio en TV komen op zijn overlijden terug. Merkwaardig wel. De laatste 10 jaar was hij blijkbaar van het medium TV verdwenen. Was hij te lastig? Heel veel van die artikels of blogbijdragen geven heel wat informatie hoe andere

mensen, vnl. oud-studenten hem ervaren hebben. Wij komen daar verder op terug.

2.7. Motivators

Figuur 1: Grafzerk Els Jacobs en Jaap Kruithof

De inhoud van onderhavig onderzoek zal niet enkel het denken, maar ook de persoon Jaap Kruithof, in zijn openbaar handelen, onder de loep nemen. Waarom een dergelijk werk maken? Zoals gewoonlijk zijn er bij acties in een mensenleven meer dan één motivator. Al te vaak wordt het menselijk handelen teruggebracht tot één motivator om iets te ondernemen. Het is comfortabel om het bij één motivator te houden. Het vereenvoudigt het leven, maar het dekt meestal de werkelijkheid niet. Hoe vaak zijn er ‘verborgen agenda’s’? Zelfs al zijn mensen zich daar niet van bewust.

Zou ik deze ‘oefening’, het zoeken naar een manier om tegen ‘de werkelijkheid’ aan te kijken, door de ogen van een filosofisch oeuvre, ook zonder een proefschrift gekund hebben? Mogelijk wel, misschien ook niet. Onderhavig onderzoek in een proefschrift is mee ontstaan om aan de zwakheid van een mens, i.c. ondergetekende, tegemoet te komen. Zoveel werk besteden voor een diepgaand onderzoek, – wat indruist tegen de tijdsgeest van vluchtigheid en oppervlakkigheid – lukt beter met een engagement, a.h.w. ‘een stok achter de deur’. Maar tevens biedt zo’n proefschrift de verrijking ook kritisch bekeken te worden door experts, mensen met een academische achtergrond, ook door diegenen die Jaap Kruithof nog gekend hebben of niet. Wat men enkel

voor het schrijven van een boek – naar men mag aannemen – niet gedaan zou kunnen krijgen. Als dusdanig dichter bij ‘waarheid’ te kunnen komen over het leven en werk van de bestudeerde auteur, in een grotere objectiviteit. Dit is te meer waar, omdat men kan merken dat vele mensen maar een **stukje van ‘Jaap Kruithof’ belichten. Of sterker nog hem in een hoek duwen waar hij niet (meer) thuishoort.**

‘Geen sant in eigen land’ is vaak werkelijkheid. Dit ergert mij reeds lang. Goede musici of componisten ontdekt men wel over landsgrenzen. Meestal niet in eigen land, ofschoon die er beslist zijn. Met filosofen is het doorgaans niet anders.

Waarom zouden we een filosoof die een omvangrijke bijdrage heeft geleverd om een niet-repetitief filosofisch denken naar voor te brengen, waarom zouden wij hem negeren? Te meer daar hij in verhouding tot andere mensen veel meer impact gehad heeft. Zo vindt men in het boek *Teksten voor de toekomst* terecht:

“Jaap Kruithof was in onze streken een van de invloedrijkste filosofen van zijn generatie.”³³

“Hij heeft vele duizenden studenten leren nadenken’. Generaties studenten aan de Universiteit Gent hingen aan zijn lippen tijdens de lessen Ethica en Waardenfilosofie. Zijn invloed is dan ook nauwelijks te onderschatten”

Aldus Etienne Vermeersch, professor-emeritus filosofie, oud-student van Jaap Kruithof.³⁴

Denken wij aan de meer dan 35.000 studenten, alle publicaties (zowat 4600 blz. in boeken neergelegd) en ‘optredens’ dan kan men moeilijk naast Jaap Kruithof kijken, ook al is die filosoof iemand die het ‘vrije denken’ heeft gepromoot om het heel hedendaags te schrijven. Verderop zullen wij merken hoe zijn werk zowel **kwantitatief** en **kwalitatief** ver buiten de ‘gewone’ verwachtingen valt. Dan is het zaak om ook dit gedachtegoed naar buiten te brengen, door publicatie van het proefschrift, nadien in een boek opdat zijn werk maatschappelijk relevant wordt en tevens voor het verder kritisch ontwikkelen van dat

³³RIK PINXTEN, RONALD COMMERS, LUC DESMEDT (red.), *Jaap Kruithof. Teksten voor de toekomst*, Berchem-Antwerpen, EPO, 2012, p.9

³⁴<http://etiennevermeersch.be/artikels/algemeen/universiteit-gent-verliest-met-jaap-kruithof-een-van-zijn-iconen>

gedachtegoed. Dit laatste kan enkel na grondige studie. Wij zullen dan ook zien of hij iets heeft bijgebracht aan de westerse filosofische traditie.

Is er dan nood aan zo'n werk? Uit onverwachte hoek? Blijkbaar wel voor studenten:

“Studenten filosofie worden gevormd door de universiteit die ze kiezen. Een student in Notre Dame University zal anders gevormd zijn dan een student in Berkeley of Harvard. Filosofie wordt meer dan alle andere richtingen gevormd door mensen, omdat filosofie onder meer handelt over menselijke aspiraties, plannen en normen. Hoewel er kennis is die door heel de filosofische gemeenschap gedeeld wordt, zal de omkadering daarvan sterk verschillen. Hiermee wordt niet gezegd dat ze niet in dialoog met elkaar staan, maar de methodes die we kiezen, en de onderwerpen die we kiezen, zijn gestuwd door de traditie waarin we staan. Wie in Gent studeert, wordt nog altijd beïnvloed door die Gentse Traditie. En die Gentse Traditie werd de adem ingeblazen door onder andere Jaap Kruithof.

Misschien zijn er studenten aan onze richting die niet gehoord hebben van Jaap Kruithof. Dat is vooral jammer voor hen, want dan worden ze beïnvloed door iemand die ze niet kennen. Ze weten niet welke redenen er zijn waarom de nadruk gelegd wordt op dit bepaald punt van de filosofie, en welke inzichten de lessen hier bieden. Daardoor zullen ze niet helemaal verrijkt worden door de studie die ze kozen. Zeker in verband met het project moraalwetenschap, dat nog steeds een revolutionair project is, is het cruciaal om te zien waarom men het curriculum krijgt dat men krijgt.”³⁵

Daar komt nog iets bij waarom ik toch jaren gewerkt heb om dit onderzoek te volbrengen, gaandeweg begint men het ‘object van onderzoek’ voor een groot deel te interioriseren. Men begint er a.h.w. een relatie mee aan te gaan. Er is meer, naarmate men meer ontdekt wordt het boeiender. Dit is een intrinsieke motivatie geworden. Wellicht een te koesteren goed. Men begint ervan te houden. Dat lijkt een verdachte filosofische houding. Wetenschap en kunst hebben dezelfde wortels aldus Konrad Lorenz:

“Wetenschap en kunst zijn naar hun aard evenzeer aan elkaar

³⁵ CONSTANTIJN VERMAUT, *De relevantie van Jaap Kruithof voor de student van de 21ste eeuw*, in *Ethiek & Maatschappij*, 12^e jg. 2(2009)3-6

verwant als nieuwsgierigheid en spel”³⁶.

Het is als een grote puzzel waarbij de puzzelstukjes een na een, meer in elkaar passen. Er daagt een vollediger beeld op. Niet alle stukjes zijn al gevonden, maar het beeld is duidelijk, duidelijk genoeg. Alleen mag men niet vergeten dat men op deze manier dingen te weten komt die men anders nooit zou te weten komen. Daar heeft A.H. Maslow reeds lang geleden op gewezen. Is daar geen risico aan verbonden? Kan men zich laten meeslepen door retoriek³⁷ van het gedachtegoed? Zeker en dat gebeurt vaak. Het komt er dus op aan kritisch te blijven. Zo objectief mogelijk. Niet zich vereenzelvigend laten meesleuren door het verhaal. Dat zal hopelijk blijken uit de conclusies en bedenkingen die zullen geformuleerd worden.

Anders gesteld, wil men in een wetenschappelijk onderzoek subjecten uitsluiten en dus komen tot een objectivistische relatie met het subject (dat nu object wordt) dan stelt Martin Buber dat in zulk “objectivistisch realisme” het ‘ik’ volledig in de wereld gezogen wordt, zodat de dissonantie verdwijnt en dus ook de relatie. De wereld en het **ik** vallen op dat moment samen.³⁸ Dit heeft wel repercussies op het bestuderen van een mens: Konrad Lorenz, o.a. als bioloog-etholoog toont aan dat een wetenschapper zonder ‘hart voor dieren’ een aantal aspecten van het dierlijk gedrag niet eens in het oog krijgt en dus niet kan bestuderen. Hij kreeg er een Nobelprijs voor. Is het bij mensen anders? Iets analoogs is te vinden bij A. H. Maslow, in zijn wetenschapsfilosofische beschouwingen wijst hij op hetzelfde fenomeen. Dat mag volstaan in deze context.

Het feit dat ik niet meteen op de ‘eerste rij heb gestaan’ – als oud-student – heeft voor- en nadelen. Het voordeel is dat – wat ik in dit werk ontwikkel, niet gestoord wordt door buiten filosofische

³⁶ K. LORENZ, *Onze laatste kans. Blauwdruk voor een menselijke toekomst*, Amsterdam/ Brussel, Elsevier, 1984, p. 61.

³⁷ Retoriek, heeft doorheen de geschiedenis wisselend succes gekend en bejubeld en afgedaan als minderwaardig. Hier gaat men ervan uit dat elk overbrengen van gedachtegoed, overreden, argumentaties bevat, maar onvermijdelijk retoriek in zich houdt. Wij komen daar later op terug bij de bedenkingen.

³⁸ MARTIN BUBER, *Ich, Urdistanz und Beziehung. Beiträge zu einer philosophischen Anthropologie*, Heidelberg, L.Schneider, 1978, Guetersloher Verlagshaus 1978, p. 36-37

argumenten, zoals daar kunnen zijn: aanvaringen, botsingen, geroddel, naijver, concurrentie, etc. Nadeel is dat ik mij voornamelijk dien te informeren bij bevoorrechte anderen, voornamelijk wat het ‘openbaar handelen’ in het verleden betreft. Ik heb Jaap Kruithof immers minder ontmoet – althans in frequentie – dan sommige bevoorrechte getuigen. Ik beluisterde hem bij voordrachten of tijdens TV- of radio-uitzendingen. Uiteraard heb ik hem wel meer ontmoet in zijn werken. Wel kreeg ik uitstekende gelegenheden bij het voorbereiden van een colloquium of het afnemen van diepte-interviews voor dit proefschrift; waardoor de kans bestaat dat ik JK beter zou kunnen kennen dan vele mensen die op de eerste rij hebben gestaan.

Daardoor vroeg ik mij af of vele mensen die JK kenden als mens en als filosoof hem wel juist inschatten? Hoe was een en ander te rijmen? Soms een eclatant zaaloptreden met daartegenover de mens die b.v. De Zingever schreef. Hoe zat de vork aan de steel? Wel mijn hypothese werd later bijgetreden door wat ik las in het boek *Over Jaap Kruithof* gesproken, waarin Walter Van Dongen oud-student, die hem ook als promotor voor zijn doctoraal proefschrift heeft gekend het volgende schrijft:

“Mijns inziens hebben de meesten van ons altijd naast of over de echte Jaap Kruithof gekeken. We hebben ons veel te vaak verkeken op een aantal goedkope en oversimplifiërende Kruithofbeelden”

Over die ‘beelden’ zal het ons ook te doen zijn en even verder schrijft hij:

“Jaap zelf en heel democratisch Vlaanderen hebben er mijns inziens alle baat bij om de volgende jaren de 'volledige', genuanceerde Jaap Kruithof aan het woord te laten.”³⁹

Onderhavig onderzoek wil daartoe bijdragen om de filosoof, zijn werk en openbaar handelen, zo objectief mogelijk naar voor te brengen, in reliëf, met voor- en tegenargumenten in samenhang met de persoon en het openbaar handelen van die persoon.

Het was me ook opgevallen dat in strikte zin hij zich vnl. niet als **filosoficoloog** bezighield, namelijk met het bestuderen van filosofisch werk van anderen, de geschiedenis van de filosofie, ofschoon hij begonnen is met een studie *Geschiedenis* aan de Universiteit Gent, met

³⁹ WALTER VAN DONGEN, *In de spiegel van de leerling*, in *Over Jaap Kruithof* gesproken, p.65

nadien Rechtenstudies en pas later is overgeschakeld naar Wijsbegeerte. Het zou voor de hand liggend geweest zijn dat hij dan Geschiedenis van de filosofie of iets dergelijks zou voortbrengen, (wat hij een korte periode wel heeft gedaan). Niet zo bij deze denker. Hij is immers vaak de man van de niet begane paden. Hij wil niet enkel nieuwe dingen bedenken hij wil orthodoxie en orthopraxie, weliswaar volgens zijn denken, het Vrije Denken. Buiten zijn doctoraal proefschrift: Het uitgangspunt van Hegels ontologie heeft hij nooit nog een werk geschreven, dat andere filosofen bestudeerde met punten en komma's. Misschien was hij wel van mening dat het bestuderen van de werken van Plato of Aristoteles of David Hume of zelfs Emmanuel Levinas niet meer baten in een tijd waar mens- en natuur- en ingenieurswetenschappen met rasse schreden vooruitgaan?

Wil dit zeggen dat het bestuderen van teksten, van andere filosofen niet zinnig meer is? Dan rees de vraag: "Ben ik dan wel op het goede spoor?" Kan ik dat wel doen een auteur bestuderen, in de diepte? Van de ene kant betreft het een tijdgenoot. Van de andere kant laat hij zich in met zeer actuele dingen. Sterker nog in sommige werken zijn een aantal voorspellingen aanwezig voor een nabije of verdere toekomst. En merkwaardig genoeg heb ik kunnen vaststellen dat er na het verloop van jaren een groot deel zijn uitgekomen, ofschoon niet allen. Zit er dan in zijn denken dat oude teksten geen maatschappelijke relevantie meer bezitten? Het is toch wat genuanceerder. Jaap Kruithof zegt hierover het volgende:

"In Leuven is het heel leuk en grappig om te bekijken, het gaat er over denkers zoals Merleau-Ponty en Levinas en dat vind ik zeer interessant en goed. Ik vind dat het er in een debat moet kunnen bijkomen. Ik zeg niet dat het overbodig is. Ik zeg alleen: 'dat is maar één kant van de zaak'. Je bent bezig met producten van de hersenen van bepaalde uitmuntende mensen, maar dat is niet de hele realiteit. Tot de realiteit behoren ook maatschappelijke processen in evolutie en dat zijn geen ideeën. En we moeten de twee doen. En dat is niet simpel"⁴⁰

JK heeft er een hekel aan om **epigonen** te hebben, m.a.w. leerlingen die grote voorgangers navolgen en geen eigen nieuwe ideeën brengen, in die zin dat het erg doet denken aan een blauwdruk.⁴¹ JK heeft zich

⁴⁰ Uit een persoonlijk interview dd. met JK op 28-03-2003

⁴¹ Hierover meer onder hoofdstuk: Leermeesters.

dikwijls afgezet tegen het na-apen of volgelingen hebben. In die zin heeft hij ook hier een analogie met Carl Ransom Rogers, de psycholoog-filosoof, psychotherapeut, die na de WO II, grote beïnvloeding heeft gehad in de wereld, met o.a. de niet-directieve benadering van mensen, die schreef: "I hate to have disciples."⁴²

Wat dan met het bestuderen van JK's werk? Enige verbazing was mijn deel toen ik op interview bij JK vernam dat er in Vlaanderen wellicht maar vijf personen waren die zijn werk konden begrijpen – hij doelde dan op enkele oud-studenten. Daar zat ik dan. Bovendien bleek uit dat interview dat hij enkel in de filosofie in een multidisciplinaire aanpak geloofde. (Dat bleek trouwens reeds bij de aanvang van het oprichten van de afdeling Moraalwetenschappen aan de RUG waar hij nauw bij betrokken was.) Waar had ik de euvele moed gehaald om als zesde toch zijn denken en handelen te willen doorgronden? Wellicht, gesterkt door hetzelfde geloof in multidisciplinariteit. Een periode had ik het genoeg om in een subgroep van Worldviews, die ook door multidisciplinariteit gekenmerkt was, te functioneren. Deze groep werd opgericht door Leo Apostel (medeoprichter van de afdeling Moraalwetenschappen). In zekere zin voelde ik mij dus nog meer aangesproken, omdat ik einddiploma's behaalde in ingenieurswetenschappen: Electro-mechanica, Morele en Religieuze wetenschappen. Familiale en Seksuologische wetenschappen en Wijsbegeerte. Die opmerking over multidisciplinariteit schrok mij dus niet af, integendeel. Meerdere jaren heb ik materiaal verzameld, 'cultuur' bestudeerd en onderzocht, vele vragen en opmerkingen geformuleerd omtrent de cultuur waarin wij leven, zowel ontologische als ethische. Meer dan 20 jaar praktijk in het begeleiden van mensen, individueel en in groep, voegden eveneens een reeks vragen toe.

Blijkbaar is het mij gegund om het ene te doen en het andere niet te laten en zo te proberen er een coherent geheel van te maken. (Misschien is er wel een maatschappelijk relevant boek uit voortkomen?) De

⁴² Deze zinsnede komt uit het volgende citaat: "I hate to have 'disciples'; students who have molded themselves meticulously into the pattern that they feel I wish. Some of the responsibility I place with them, but I cannot avoid the uncomfortable probability that in unknown ways I have subtly controlled such individuals and made them into carbon copies of myself, instead of the separate professional persons they have every right to become." Uit: C.R., Rogers, *Way of Being*, Boston, Houghton Mifflin, 1980, p.19

Geschiedenis van de Filosofie zet zich door. Het is ook om het wijder verspreiden van het gedachtegoed dat in de loop der geschiedenis blijkt te liggen. Een emancipatorische beweging die zich in het vroege humanisme, de opkomst van het individualisme, weg uit het feodaal stelsel doorgezet heeft over de Verlichting, als historische categorie, wat ook een ontwikkelingsstadium is in de geschiedenis van het mensdom⁴³. Maar JK is ook voorbij dat stadium gegaan, hij heeft het 'verlichtingsproces' verdergezet.

In deze periode ontstond een culturele stroming van intellectuelen met als doel het gebruik van de rede en het filosoferen te bevorderen. De rede gaat alleen maar af op feiten, hoe verborgen die ook zijn. Die Verlichting stond aldus voor bevordering van wetenschap en intellectuele uitwisseling. De propagandisten ervan bestreden zgn. Bijgeloof, obscurantisme, intolerantie en kwamen op voor zekere grondrechten, en tegen misbruik van recht, kerk en staat. Voor vele mensen is 'dé verlichting' iets dat gestold is, waar men naar refereert. Enerzijds was JK ook kind van die Verlichting en anderzijds zal JK deze Verlichting, later aanwijzen als een schuldige voor het antropocentrisme, waaruit een ecologische ontwrichting zal volgen. Was JK toch zelf niet voor een groot deel 'geverfd' door Verlichting?

Tegenover die Verlichting stond het obscurantisme. *Obscurantisme* (uit het Latijn: *obscurare* = verduisteren, donker maken) als het doelbewuste streven om andere mensen in onwetendheid te houden en zelfstandig denken te verhinderen. Ook daarvan bleek JK een opposant en met verve. Zodoende heeft hij als wegebouwer nieuwe paden geopend die voordien niet of slechts in aanzet bestonden. Een 'uitvinder' bouwt nog altijd voort op elementen die reeds daarvoor bestonden. Een creatio ex nihil heeft ook geen zin, omdat zij dan geen aanknopingspunt kan

⁴³ Voor velen niet eens bereikt en voor anderen nog steeds het paradigma. Deze Verlichting, als stroming, wordt gezien, als een van de pijlers onder de westerse cultuur en zette grote wijzigingen in gang in het denken over godsdienst, filosofie, kunst, wetenschap en politiek. Maar is dat iets anders dan een maatschappelijk proces waarvan de ontwikkeling kon worden nagestreefd en die nog voortduurt? Die Verlichting gaf aanleiding tot individualisering, emancipatie, feminisme, secularisering en globalisering. Het gelijkheidsbeginsel, mensenrechten en burgerrechten vinden er hun wortels, net zoals 'vrijdenken', liberalisme, socialisme, anarchisme.

vinden in de hoofden van tijdgenoten en zelfs misschien ook daarna niet.⁴⁴

In analogie hiermee vindt men iets dergelijks in het **octrooirecht**, m.n. het ontwikkelen van iets uit iets voorafgaande. Men kan maar een octrooi bekomen als men een bijdrage levert aan de ontwikkeling van de techniek en anders niet. En hier heeft zoiets als geschiedenis wel degelijk belang om zaken te relativeren en eventueel verder te ontwikkelen. Kan dat van filosofen niet verwacht worden? Niet zoals vele Freudianen, aannemen dat Sigmund Freud, bij wijze van spreken en naar analogie met het octrooirecht, ‘dé uitvinder’, i.c. van een gedachte of gedachtegoed is, van al wat in zijn boeken staat. Vele dingen werden hem ook aangereikt.

Onderhavig werk is dan ook een ‘proeve tot verderzetting’, met de nodige alternatieven, van zijn werk. Uiteraard mag men van een doctoraal proefschrift nieuwe inzichten verwachten, evenwel zullen kritische bedenkingen, incoherenties, inconsistent taalgebruik, al te tijdgebonden stellingnames er hun plaats in vinden.

Waarom opteerde ik dan om uitgerekend het werk van Jaap Kruithof te bestuderen? Daar zijn verscheidene redenen voor, enkele bleken hoger al. Een ervan is dat ik mijn filosofiestudie vele filosofen ben ‘tegengekomen’. Vele filosofen uit verleden en heden. Het was wel zaak om iemand te bestuderen waarmee ik affiniteit had en mogelijke (?) verderzetting van het gedachtegoed. Ik heb ook gemerkt dat als men geen affiniteit heeft het zeer moeilijk tot onmogelijk is door te dringen tot de diepte van het oeuvre.

Bovendien was ik reeds voor ethiek geïnteresseerd op mijn zestiende, ‘oude liefde roest niet’. Het is zonneklaar dat in het werk van JK heel wat ethiek te vinden is, ook waar vele anderen het enkel over ethiek hebben in persoonlijke kwesties zoals daar zijn: samenleven, abortus provocatus, euthanasie etc. Zo niet bij JK. Ethiek spreidt zich uit over alle domeinen van het leven: het socio-economische, het bedrijfsleven, het technische, het wetenschapsbedrijven, het persoonlijke, het levensbeschouwelijke en het religieuze...

⁴⁴Een illustratie van dit fenomeen, ofwel een tegenspraak ervan, afhankelijk van de interpretatie, wordt aangetroffen in de persoon van Leonardo Da Vinci, die talrijke uitvindingen deed die pas eeuwen later praktische toepassing vonden.

Wanneer men dan een bijdrage wil leveren aan iets of iemand is het wel klaar dat men eerst dient te weten waaraan men een bijdrage wil leveren. Hoe kan het anders een bijdrage zijn? Dus komt er een ruime presentatie aan bod van het denkwerk en het openbaar handelen van Jaap Kruithof.

Het dient vermeld dat deze studie een ruime tijd diende in beslag te nemen uit de aard van het te bestuderen ‘onderwerp’ zelf. Immers het werk van Jaap Kruithof bestuderen is voor mij niet vrijblijvend geweest. Als men wil meegaan in zijn denken zijn er dingen die men kan vatten, begrijpen, akkoord mee gaan of verwerpen of nuanceren etc. Hoe dan ook als men zich openstelt voor wat er staat en geen weerstand opbouwt is men genoopt mee te denken en wordt men vaak een spiegel voorgehouden. “Waar sta ik op dat punt?” was dan ook een veel voorkomende vraag. Waarop reflectie van mijn kant volgde. Tijd was nodig.

Het was dan ook niet mogelijk het object van studie zomaar met gretige teugen te verwerken, omdat er ook een grens is aan het assimilatie- en leervermogen van diegene die het bestudeert. Heel anders is het wanneer men een Studie zou maken over bijvoorbeeld: De invloed van eencelligen op het groeiproces van de kastanjeboom. Enigszins anders wordt het reeds in het geval van: ‘Het toepassen van zonne-energie in het licht van een nieuw economisch paradigma en van wereldvrede’. Dit heeft minder onmiddellijke existentiële gevolgen. Gevolgen heeft het. De ***Cultuur-filosofische beoordeling van de samenleving in denken en openbaar handelen van Jaap Kruithof, een niet ‘god-gelovig’ religieus filosoof*** heeft dat echter zeker wel. Men kan niet anders – wil men het ernstig doen – dan ook stilstaan en meegaan in de gedachtegang, die al dan niet overeenkomt met het denken van diegene die het onderzoek hiervan maakt. Kortom het bestuderen noopt tot persoonlijke reflectie en het zich kritisch opstellen. Bovendien, ik heb mijn eigen gedachten die ik in de jaren ontwikkeld heb geconfronteerd met de zijne. Sommige konden elkaar vinden, maar bij andere voelde ik voortdurend dat er iets niet klopte, naar mijn aanvoelen. Ik diende dan ook in de loop van die jaren een zinnig alternatief te bedenken, wat in het derde deel van onderhavig werk zal voorgesteld worden. Niet als een blauwdruk, maar als een aanzet tot verdere discussie, onderzoek en ontwikkeling. Dit alles vergde meer tijd dan voorzien. En wel volgens de principes van JK zelf:

"Intellectuelen zijn mensen die met ideeën werken en ideeën au sérieux nemen, die dus niet per ongeluk denken maar beslissen te

denken, die geen stof slikken maar ze autonoom verwerven, tegenspreken dus, eigen gronden aanbrengen, het debat verruimen, je kan geen leerling ontwikkelen als je zijn vrijheid van denken niet stimuleert, en rationaliteit impliceert zoveel mogelijk zelfstandigheid".⁴⁵

Dan valt nog op te merken dat veel van wat volgt versnipperd, over vele werken verspreid ligt⁴⁶ en diende aangevuld door diepte-interviews die ik met hem maakte als de dingen niet duidelijk waren voor mij, alsook verificatie van wat ik aannam. Of van beweringen die de ronde doen. Dat men eigenlijk nergens bijvoorbeeld over zijn 'wereldbeeld' kan lezen leidde tot bijeenprokkelen. (Het is trouwens een van de bestaansredenen van onderhavig geschrift om meer mensen dientengevolge toch toegang te laten krijgen door synthese van de verschillende 'beelden'.) Uit honderden mozaïekstukjes een werk tevoorschijn zien komen is ook de mooie kant van dit onderzoek. De puzzelstukjes werden een min of meer gecompleteerde puzzel, dat is een aangename ervaring voor mij geweest. Wel een werk van lange adem. (En dan nog beseffen dat de puzzel nooit helemaal afgeraakt. In die zin blijven er puzzelstukjes die we nooit zullen vinden.) Maar ook bleek bij het 'puzzelen' dat er spanningen en tegenstrijdigheden zijn. Intussen liepen mijn andere bezigheden gewoon verder. Bijgevolg een hoge snelheidskoers zat er niet in om dit proefschrift af te maken.

Het werd voor mij dan ook ongewild een bezinning op sommige momenten, niet van dien aard is dat zij mijn leven onberoerd liet. Jaap Kruithof laat blijkbaar vele mensen niet onberoerd, door zijn denken, uitspraken en methode. Dat blijkt overduidelijk in het boek *Over Jaap Kruithof gesproken*. Kortom filosofie in de striktste zin van het woord.⁴⁷ Het gaat hier dus niet enkel over een systematisch en zo logisch mogelijk

⁴⁵ HUGO VAN DEN ENDEN, *Een biografisch profiel van Jaap Kruithof* in, *Dwarsdenken*. Omtrent Jaap Kruithof, p.11.

⁴⁶ Het is blijkbaar niet nieuw in de geschiedenis van de filosofie. Denken we maar aan A. Maslow, C.R. Rogers, M. Buber. Als men bv. over de antropologie wil lezen van deze auteurs dan zal men hetzelfde dienen te doen. In vele gevallen zijn bepaalde themata impliciet aanwezig maar zijn zij niet systematisch uitgeschreven door de auteur zelf.

⁴⁷ Het is klaar dat er verschillende opvattingen over filosofie zijn. Daar komen we later nog op terug. Laten we nu aannemen dat filosofie en filosoficologie niet noodzakelijk samenvallen en zeker niet zomaar met elkaar kunnen vereenzelvigd worden.

bestuderen, m.a.w. het wetenschappelijk karakter van de onderzoeksarbeid die diende verricht te worden.

3.

Opbouw

Eenzijds heeft het iets van een ‘klassieke’ muziekcompositie. Er zijn thema's en zinnen, die worden aangebracht. Deze krijgen door ‘durcharbeiten’ een uitwerking. Er komen variaties vanuit verschillende zinnen. Zij worden meer en meer uitgewerkt. Om meer diepgang te bekomen. In de ‘finale’ wordt alles in besluitende vorm gepresenteerd.

Anderzijds heeft het iets weg van de ‘steen in de kikkerpoel’. Het centrum deint uit in concentrische cirkels. Waar argumenten opgebouwd worden rond een thema. Waarbij de ene golf de andere doet ontstaan. Als logisch uit elkaar overslaande baren.

Waarom dan geen lineaire opbouw? Omdat dat nog chronologische nog bevattelijk een goede weg bleek. Immers is een lineaire opbouw geen al te vrome wens? Doet het leven zich voor in lineaire ontwikkeling? Wel onderhavig onderzoek ook niet.

3.1. Het werk is opgebouwd uit drie delen

Deel I:

een zo nauwkeurig mogelijk beeld van leven en werk van Jaap Kruithof. Zijn gedachten en methoden. Zijn publiek optreden.

Sta me toe een iets of wat technisch, maar hedendaags beeld te gebruiken om dit te verduidelijken uit de computerwereld, een gebied dat altijd maar groter wordt en op vele vlakken in het dagelijks leven zijn intrede doet. Wie heeft er niet mee te maken? Zo ook is het gesteld met de computer-fotografie. Computerbeelden bestaan uit pixels. Als er niet veel pixels per vierkante centimeter aanwezig zijn, dan krijgt men dat typische onscherpe beeld, dat als men het een beetje vergroot (2x bv.) de karteling in de vnl. schuine strepen ziet. Als men daarentegen op een hogere resolutie werkt, krijgt men een scherper beeld, immers meer informatiedragers per oppervlakte-eenheid. Dat scherp beeld is toch ook beperkt door de materialiteit zelf. Of nog als men een camera gebruikt met een resolutie van 1 megapixel, en men wil uitvergroten, kan dat moeilijkheden opleveren. Als men een camera met 12 megapixels heeft levert dat een voldoende scherp beeld voor de meeste mensen. Dit ‘voldoende scherp beeld’ van JK's leven en werk, wil dit boekwerk opbouwen. A.h.w. pixel per pixel. Zo zal er uiteindelijk een voldoende scherp beeld kunnen ontstaan voor de lezer. Een beeld dat

velen voorheen niet konden zien omdat er onduidelijkheden waren of omdat men zijn evolutie niet gevolgd heeft. Of de pixels die men ergens had opgevangen geen echt beeld gaven, laat staan een scherp beeld. Een beeld dat velen voorheen niet konden zien omdat er veel boeken, artikels, toespraken, interviews of onduidelijkheden zijn. Een beeld dat (sterke) gelijkenis vertoont met de werkelijkheid waar het voor staat, waar het naar verwijst dat wil onderhavig werk opbouwen. Het is evenwel niet de bedoeling van detailbeelden uit te diepen maar van een zoveel mogelijk zeggende overzichtsfoto's te maken.

Deel II:

de kritische analyse van de in deel 1 aangebrachte onderwerpen. Het onder de loop nemen van de inhoud en de methode om die dingen te brengen naar een breed publiek.

Deel III:

Het is noodzakelijk om tot reflectie en conclusies te komen omtrent de inhoud van de voorgaande delen. Denken 'out-of-the-box'. Het initiëren van een nieuw project, in de verdere ontwikkeling van het gedachtegoed van J.K. Kruithof, zou een waardevolle bijdrage kunnen leveren. Dit laatste aspect wordt eveneens door Jaap Kruithof als methodiek gehanteerd, zoals in latere delen zal worden toegelicht. Dit blijkt uit zijn publicaties en interviews: hij streeft ernaar geen epigoon te zijn, maar een vrijdenker die zijn eigen ideeën verder ontwikkelt. Zonder dit laatste element zou het onderzoek, naar mijn bescheiden mening, tekortschieten en niet voldoen aan de vereiste criteria..

3.2. De voornaamste onderzoeksvragen

- Wat houdt het in een 'religieus atheïst' te zijn?
- In hoever is 'objectief' filosofisch denken beïnvloedt door het persoonlijke leven?
- In hoever heeft dit zijn 'cultuurfilosofische beoordeling van de samenleving' beïnvloedt?
- Zijn er aanzetten tot verder onderzoek mogelijk?
- Kan het voorgaande aanleiding geven tot nieuwe ideeën? Een verder ontwikkelen om antwoorden te bieden waar JK gestopt is. Niet verder durfde, wilde of kon gaan?
- Is ieder mens, denker, ook kind van zijn tijd? Aanzetten tot verder onderzoek en realisatie.

3.3. Verwijzingen

Er wordt in onderhavig werk gekozen om naar een aantal **veel voorkomende werken** te refereren met afkortingen die verwijzen naar de eerste letters die in de titels van die boeken, anders dan voortdurend afkortingen gebruikt worden zoals: id., ibidem, etc. Maar die meer job vragen van de lezer om te gaan terugzoeken over welk werk het precies gaat. Een misverstand is dan ook vlug gekomen. Dit is a fortiori het geval als men met een voetnoten-apparaat werkt, men soms bladzijden dient terug te bladeren om het juiste werk te zoeken. Vandaar werd gekozen voor een meer directe en praktische verwijzing. Die de bedoeling heeft het de lezer makkelijker te maken.

Ook dient opgemerkt dat een verwijzing uit een voetnoot terug te vinden is in de uitgebreide **literatuuropgave** in het laatste hoofdstuk.

Waarbij **Jaap Kruithof** zal afgekort worden als **JK**.

Een verwijzing kan dan zijn: WALTER VAN DONGEN, In de spiegel van de leerling, in OJKG, p.65, wat voor zich spreekt: de verwijzing naar het boek *Over Jaap Kruithof gesproken. Liber Amicorum*

Of: “EWZS, p. 41.” Dat is dan een verwijzing van Jaap Kruithof in zijn boek: *Een wereld zonder stuurman*

Hierna vindt men niet enkel de lijst, van afkortingen. De primaire bronnen door JK geschreven in boeken vindt men er terug met aantal pagina's en jaartal van uitgifte. Ook ander secundaire bronnen komen erin voor, in een andere kleur.

Een groot aantal voetnoten zijn in dit werk behouden. Sommige zijn weggelaten omdat ze voor de 'gewone' lezer minder relevant zijn en enkel voor wetenschappelijke doeleinden dienden. Ik ben op de hoogte dat voor veel mensen voetnoten niet nodig zijn, erger nog voetnoten irriteren. Voor wie in dit laatste geval is gelieve ze dus ook niet te lezen om erger te voorkomen. (!) Voor diegene die echter dieper willen graven en willen zien waar een en ander op stoelt, waar de mosterd vandaan komt, kan ik ze sterk aanbevelen. Er is dan ook echt gekozen voor noten die niet enkele pagina's verder staan, per hoofdstuk, ergerlijke manier

van doen. Of voor eindnoten die op het einde van het boek verschijnen en zeer onpraktisch zijn en veel tijdverlies.

Dat is tenminste mijn ervaring na het lezen van enkele duizenden bladzijden gedurende mijn bestaan.

Afkorting	Onderwerp	Aantal pagina's	jaartal uitgifte
Totaal aantal pagina's		4641	
AEL1	<i>Arbeid en lust Deel 1</i>	237	1984
AEL2	<i>Arbeid en lust Deel 2</i>	391	1986
DOJK	<i>Dwarsdenken. Omtrent Jaap Kruithof... (ed)</i>		
DMAG	<i>De Mens aan de grens</i>	220	1985
DZ	<i>De zinger. Een inleiding tot de studie van de mens als beteknend, waarderend en agerend wezen</i>	622	1968
ETH	<i>Eticologie. Een inleiding tot de studie van het morele verschijnsel</i>	406	1973
EWZS	<i>Een wereld zonder stuurman</i>	268	1995
GDJZ	<i>Geen dier jankt zo ongenadig als de mens</i>	207	1997
HH	<i>Het humanisme. Over de klassieke erfenis, de interne verdeeldheid, de toets van de praktijk en de actuele waarden crisis</i>	279	2001
UVHO	<i>Uitgangspunt van Hegels Ontologie</i>	350	1959
SH	<i>Seksualiteit herzien (met I. Geurts)</i>	289	1979
JVDM	<i>Jeugd voor de muur (met J. Van Ussel)</i>		
HN	<i>Het neoliberalisme</i>	522	2000
OMDD	<i>Omgaan met de dingen. Over het gedrag van de moderne westerling</i>	183	1991
IODD	<i>Ingaan op de dingen. Over het gedrag van de moderne westerling</i>	159	1992
DMDD	<i>Doorgaan met de dingen</i>		1994
JK	<i>Jaap Kruithof</i>		
	<i>Vrijheid en vervreemding.</i>	252	1984
	<i>Links en rechts. Kritisch opstellen over politiek en cultuur</i>	256	1983
OJKG	<i>Over Jaap Kruithof gesproken. Liber amicorum, ... (ed),</i>		

Figuur 2: Kwantitatieve benadering van zijn boeken

Het zal misschien opvallen dat de tekst ook in verscheidene lettertypes is aangemaakt en afhankelijk is van hetgeen er geschreven wordt. Om zo duidelijk mogelijk het onderscheid te maken tussen wat door Jaap Kruithof gezegd of geschreven is of door iemand anders en wat mijn bevindingen daaromtrent zijn. Zo vindt men er een ander lettertype voor citaten, bedenkingen, zijsprongen of toelichtingen. De hoofdtekst is altijd in dezelfde kleur en lettertype.

Vooraleer het onderzoek aan te vatten gaan we eerst kennis maken met de ingenomen standpunten terzake. Immers het is goed om weten waar de grenzen zijn, ook de afbakening van dit onderzoek om geen valse verwachtingen te scheppen. Mensen zijn nu eenmaal begrensde wezens in menig opzicht.

3.4. Taal als instrument

Na jaren weet men dat feilloze teksten maken eigenlijk niet voor mensen weggelegd is: 'de perfectie is niet van deze wereld'. Een criticus kan altijd wel iets vinden. Wat niet belet dat er met grote zorg naar gekeken is om het aantal fouten tot een uiterste minimum te beperken. Daar komt nog bij dat qua spelling er een bijkomende moeilijkheid is opgetreden sinds woordenboeken en computer spellingscontroleurs vaak zelf fouten bevatten. Te meer daar taal (ook de Nederlandse) veel inconsistenties bevat. En logica wellicht in de wilgen hangt. Een linguïst kan dan aanvoeren dat een taal niet logisch hoeft te zijn. Ze leeft. Maar heeft een filosoof daar een boodschap aan? Een filosoof voor wie taal zijn 'instrument' is en voor wie logisch denken voorondersteld wordt. Ik herinner mij nog van een vroeger proefschrift dat ik het had laten nalezen door twee personen op taal. En wat bleek, dat wanneer ik het na een jaar nog eens vastnam mijn oog viel op een 'dt'-fout. Of 'nobody is perfect'. En toch is de hemel toen niet ingevallen. De uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de tekst draag ik.

Dankzij computers, informatica, internet, computerprogramma's, etc. heeft dit onderzoek wellicht een tot twee jaar minder lang geduurd. Niet mis toch. Als men bedenkt hoe vaak men vroeger iets overschreef verbeterde, terug en nog eens terug. Nu heeft men steeds nog tekst uit de eerste versie, behalve wat geschrapt is.

4. Standpunten

4.1. Taak van een filosoof

B⁴⁸: Om te voorkomen dat de lezer voortdurend in onderhavig werk van de ene pagina naar de andere dient te zoeken, worden commentaren tussen de concepten geschreven weliswaar in een andere kleur/lettertype. Of het bevat bedenkingen die niet in de grote denklijnen worden gevat. Achteraf, waar nodig, zal er dieper op ingegaan worden en zullen enkele algemenere besluiten geformuleerd worden in een apart hoofdstuk.

In de volgende alinea's wil ik even belichten hoe twee decanen toen in functie, van een wijsgerige faculteit aankijken tegen de functie van een filosoof in een samenleving. Tegen die achtergrond is het goed JK's standpunt en van onderhavig werk te bekijken. Het volgende citaat is afkomstig van Toon Vandevelde, decaan Hoger Instituut voor Wijsbegeerte aan de K.U. Leuven:

“Als academici worden filosofen aan dezelfde disciplinerende onderwerpen als wetenschappers: publicaties in hooggespecialiseerde tijdschriften die nauwelijks verspreiding kennen, worden veel meer gewaardeerd dan verstandige interventies in publieke debatten. Principieel sluit het ene het andere niet uit, maar in feite gaan universitaire filosofen zich steeds meer concentreren op het eerste, met als gevolg dat ze langzaam maar irrelevant dreigen te worden. De aantrekkingskracht van de filosofie voor jonge studenten en voor het bredere publiek ligt precies in het

⁴⁸ De 'B:' staat voor bedenking. De in het grijs gezette tekst geeft tussentijdse bedenkingen, zodat de lezer niet telkens terug te bladeren naar teksten die pagina's eerder werden geschreven en men zich zou kunnen afvragen: waar slaat dat op als men over 30 of 100 pagina's verder erop terugkomt?

feit dat ze in deze versplinterde wereld het geheel, de samenhang probeert te denken. Als we dit objectief verloren laten gaan, dan riskeren we meteen onze eigen overbodigheid te bezegelen.”⁴⁹

In deze uitspraak blijkt duidelijk wat er aan de hand is, in de universitaire filosofie. Deze opmerking van Toon Vandevelde staat voor wat JK heeft geprobeerd te doen in zijn leven. In dezelfde lijn wil onderhavig boekwerk een bijdrage leveren om het denken van JK toegang te verlenen voor een “groter publiek”. Om te voorkomen dat het academisch filosoferen en spreken “langzaamaan irrelevant dreigen te worden” Het is in die zin dat JK ook steeds geprobeerd heeft: “in een versplinterde wereld het geheel, de samenhang probeert te denken” en dat probeert ook onderhavig boekwerk. JK probeert het ‘grotere Geheel’ steeds in zijn denken te betrekken. En hij zal dit denken ook proberen naar de ‘marktplaats’, de agora, te brengen. Dit zal hij doen door publieke debatten aan te gaan, artikels en boeken te schrijven, de media in te schakelen. Dat zullen wij in dit boekwerk ook aantonen, een presentatie te geven, van zijn bezigheden en denken en handelen. Want voor hem is dat een eenheid. Dingen die niet los te koppelen zijn. Daaruit zal ook het gewicht blijken van zijn denken en handelen in de context waarin hij leeft.

Verder wil ik met onderhavig werk een beetje tegemoetkomen aan wat J. Devreker, verbonden aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte van de Universiteit Gent stelt⁵⁰. Laten wij hier even dieper op ingaan. Dat is nodig.

“Er was een tijd dat de Universiteit verwees naar de begeleiding en ontplooiing van de universele mens. Er was een tijd dat de Universiteit verwees naar Humanitas, naar het ontwikkelen van de specifieke menselijke vermogens in eenieder van de studenten, naar het volop waar maken van Mens en Menselijkheid. Geen mooier illustratie hiervan dan Botticelli's Geboorte van Venus uit de golven (1485), de belofte op een nieuwe toekomst, halfweg tussen de zgn. Middeleeuwen en de Renaissance, een neoplatonisch verlangen

⁴⁹ TOON VANDEVELDE, Decaan Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, Voorwoord in, Mededelingen van het hoger instituut voor wijsbegeerte, jg. 53(2007)2-4, p.3

⁵⁰ Toespraak gehouden door Prof. dr. J. Devreker, decaan Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, ter gelegenheid van de plechtige proclamatie van de nieuw afgestudeerden in 2003, Internet uitgave L&W.